

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫ
ОШ МАМЛЕКЕТТИК УНИВЕРСИТЕТИ

Арашан Гуманитардык
Институтунун
ИЛИМИЙ ЖУРНАЛЫ

Araşan Sosyal Bilimler Enstitüsü
İLMÎ DERGİSİ

БИШКЕК 2006. Сан I-II

KUR'AN'IN MUCİZELİĞİ VE BAZI İ'CÂZ VECİHLERİ

Murat KAYA*

Abstract:

Allah the Almighty bestowed different miracles to all prophets. Koran is the unchallengeable miracle of the Holy prophet Muhammad (p.b.u.h). Language, literal and metaphorical expressions and messages made the Holy Koran unique and unchallengeable. This article aims to indicate the miraculous peculiarities of the Noble Koran.

Key words: Koran, miracle, Muhammad, literal, metaphorical, unique, unchallengeable

У каждого посланного Пророка, в зависимости от времени было свое чудо. Самое большая чудо нашего пророка это Коран, который просуществует до судного дня. Коран своим языком, стилем, смыслом и знаниями имеет в высшей степени чудесные особенности. По этой причине Коран всем бросал вызов, но никто не смог принести что то подобное. Коран имеет множество чудных сторон. Это статья на примерах раскрывает его чудесные стороны.

Ключевые слова: Коран, чудо, иджаз, тахадди, белегат, фесахат, ганб, тешри иджаз.

Rasûlullâh (s.a.v), kendisinin Allah'ın Rasûlü olduğunu ve Allah katından vahiy aldığını insanlara ilân edip herkesi İslâm'a davet etmeye başlayınca Mekke'li putperestler ona karşı şiddeti giderek artan bir muhalefet başlattılar. Allah'ın hiçbir şey indirmedigini¹ Kur'ân'ın -hâşa- Allah kelâmı değil beşer sözü olduğunu, onu Peygamber Efendimiz'in kendisi uydurup Allah'a nisbet ettiğini söylemeleri,² Allâh Rasûlü'nü muhtelif zamanlarda mecnun, şâir, kâhin, sihirbaz ya da büyüye tutulmuş olmakla itham etmeleri üzerine³ bu iddiaların batıl olduğu bildirildi⁴ ve Kur'ân'ın Cebrail vâsıtasıyla yeri ve gökleri yaratan Âlemlerin Rabbi tarafından indirildiği açıklandı⁵.

İnkârcılar, Kur'ân ve kaynağı hakkında öne sürdükleri iddiaların tutarsızlığını anlayınca başka yollar aramaya başladılar. Kur'ân'da eski kavimlere dâir kıssaların anlatıldığını görünce, Kur'ân'ı başkalarının da yardımıyla Hz. Peygamber'in uydurduğu bir yalan, kendisine dikte edilen eski milletlerin efsaneleri diye karalamaya çalıştılar (el-Furkân 25/4-5). Kur'ân'ı Hz. Peygamber'e bir yabancının öğrettiğini söylediler. Bu iddiâyı Kur'ân, apaçık Arapça ile nâzil olan bir kitabı, ana dili Arapça olmayan bir kişinin dikte etmesinin mantıksızlığını ifade ederek cevap verdi (en-Nahl 16/103; eş-Şuarâ 26/210-212). Hz. Peygamber ve Kur'ân hakkında söyledikleri bu sözler kendilerini dahî tatmin etmeyen inkârcılar, devamlı fikir değiştirdiler⁶. Velhâsıl Kur'ân hakkında birbirini tutmayan farklı farklı iddiâlar ortaya atıldılar.

İşte bu inkârcılara Kur'ân'ın gerçekten Allâh'tan gelen bir kitap olduğunu ispat etmek için bazı mucizelerin gösterilmesi gerekiyordu. Zâten peygamberliğini ilân eden bir kimsenin de sözünde doğru olduğunu ispatlayabilmesi için benzerini insanların yapamayacağı, mucize denilen harikuladeliçler göstermesi şarttır. Nitekim Peygamber Efendimiz şöyle buyurmuştur: *"Gönderilen her peygambere, insanların hidâyetine vesile olacak bir mucize muhakkak verilmiştir. Bana verilen de Allâh'ın bana vahyettiği*

*kelâm nevinden olan Kur'ân-ı Kerîm'dir. Bu sebeple kıyamet günü ümmetimin diğer ümmetlerden sayıca çok olmasını ümit ediyorum"*⁷. Bu sebeple Kur'ân, muhtelif yönleriyle bir mucize olmak üzere gönderilmiş, böylece hem kendi muhtevâsının doğruluğunu hem de Peygamber Efendimiz'in sıdkını ispat etmiştir.

"İ'câz" Arapça "acַz" fiilinden müştâk olup bir kimseyi âciz bırakmak, geri bırakmak ve geçmek gibi mânâlara gelir⁸. Istılâhta ise Kur'ân'ın, yüce bir makâma yükselmesi sebebiyle, ister belağati, ister teşrî'î değerleri, isterse gaybî haberleri bakımından olsun, onun bir benzerini getirmekten beşerin âciz kalması mânâsına gelir⁹. Mucize kelimesi ise i'câz masdarının ism-i fâilidir. Sonundaki "s"nin müenneslik alâmeti olduğunu söyleyenler bulunmakla birlikte mübâlağa ifâde ettiğini kabul edenler de vardır¹⁰. Bu tarifteki belâğâte dâir üstünlük, birinci derecede Arapça'ya vâkîf olan edipleri ilgilendirirken, teşrî'î üstünlüğü ve gaybî haberler vermesi, bunlarla birlikte bütün akl-ı selîm ve ilim sâhibi insanları alakadar etmekte ve böylece Kur'ân'ı evrensel bir ilâhî mesaj haline getirmektedir¹¹.

Mucizeler, hissî ve aklî olmak üzere iki kısımda incelenir. Hissî mucizeler ya münkirlerin talebi üzerine, yahut bir lüzûm üzerine gösterilmiş ve daha çok o zamanın insanlarına hitap etmişlerdir. Aklî mucizeler ise daha sonraki insanları da tesiri altına almıştır. Bunlar zaman ve mekânla mukayyet olmayıp, devamlıdırlar. Bu itibarla aklî mucizeyle gelen Peygamber (s.a.v)'in seciyesini, ahlâkını ve tebliğ ettiği Kur'ân-ı Kerîm'i her asırda sayısız mütefekkir ve ilim adamı incelemiş¹², hâlen de incelemeye devam etmektedirler.

Peygamberlerin mucizeleri, umûmiyetle kendi dönemlerinde öne çıkan ve rağbet gören hususlarda olmuştur. Peygamber Efendimiz'in de bunlar gibi zaman ve mekânla kayıtlı pek çok hissî mucizeleri mevcuttur. Bu mucizeler hadis ve siyer kitaplarında geniş bir şekilde anlatılmıştır. Birkaç misal vermek gerekirse, Mekke'de Kureyşin kendisinden bir mucize istemesi üzerine Peygamber Efendimiz'in ayı ikiye bölmesi¹³, az bir yiyecekten çok sayıda kimseyi doyurması¹⁴, parmaklarından suların akması ve susuz olan büyük bir ordunun kanıncaya kadar bundan içip bütün ihtiyaçlarını gidermesi¹⁵, yerden alıp düşman tarafına attığı bir avuç toprağın düşman askerlerinin tamamına isâbet ederek gözlerini göremez hâle getirmesi¹⁶, daha önceleri kendisine yaslanıp hutbe okuduğu kuru hurma direğinin, yeni yapılan minber dolayısıyla Hz. Peygamber'den uzak kaldığı için inlemesi¹⁷... gibi pek çok hâdise zikredilebilir.

Hız. Peygamber'in bunun gibi birçok hissî mucizesi olmakla birlikte, O'nun en büyük mucizesi Kur'ân-ı Kerîm'dir. Kur'ân, kendisinin mucize oluşunu, Allah'tan başka hiçbir gücün onun bir benzerini getiremeyeceğini bildirmek ve bu hususta inkârcılara meydan okumak (tehaddî) sûretiyle ispat etmiştir¹⁸. Nitekim ilk davet yıllarında insanların imanında rol oynayan en mühim sebep Kur'ân'ın bu mucizevî yapısıdır¹⁹. Kur'ân-ı Kerîm'de çetin inatçılar arasında nakledilen Velid b. Muğîre, Nahl sûresinin 90. âyetini işittiğinde, Kur'ân'daki ilâhî esrarı sezip hakikati itiraf etmek zorunda kalmış ve şöyle demiştir: "Vallahi, Muhammed'den az önce öyle bir kelâm

dinledim ki insan sözü desem değil, cin sözü desem değil! Öyle bir halâveti (tatlılığı), öyle bir talâveti (güzelliği) var ki sormayın! Öyle bir kelâm ki üstü meyveli, altı verimli, bereketli! O muhakkak üstün gelir, ona üstün gelinemez"²⁰.

Kur'an'ın nâzil olduğu ilk yıllarda Velid gibi edib olan ve olmayan pek çok Arap. onun mucizevî yönlerini tasdik etmiş, bunların çoğu da müslüman olmuştur.

Hz. Peygamber (s.a.v) Kur'an'ın mucize oluşunu ve bu hususiyetinin ebediyen devam edeceğini bildirdiği bir hadis-i şerifinde şöyle buyurmaktadır: *"Kur'an-ı Kerim öyle bir kelâm-ı ilâhîdir ki o, vukû bulacak her türlü fânîye karşı insanı selâmete erdirdir. Onda sizden öncekilerin haberleri, sizden sonrakilerin durumları, insanlar arasında meydana gelecek hâdiselerin hükümleri vardır. O, hak ile bâtılı tefrik eder, mâlayânî değildir. Kendisini terk eden azgını Cenâb-ı Hak helâk eder. Onun dışında hidâyet arayana Allâh dalâlete düşürür. O, Hak Teâlâ'nın sapaşağlam ipi, zikr-i hakîmi ve sırât-ı müstakîmidir. Kendisine bağlananlar hiçbir zaman sapmaz, onu söyleyen diller yanılmaz. Âlimler onu doyamaz, çok tekrardan dolayı tâzeliğini asla kaybetmez, insanları şaşırtan mucizevî özellikleri bitip tükenmez. Cinler, onu dinledikleri zaman; «Gerçekten biz, hayranlık veren bir Kur'an dinledik» (el-Cinn 1) demekten kendilerini alamamışlardır. Kur'an'a dayanarak konuşanlar doğru söylerler, onunla hüküm verenler isâbet ederek âdil davranırlar. Onu tatbik edenler ecir kazanır, ona çağırان dosdoğru yolu bulur"*²¹.

Şimdi de Kur'an'ın, ilk nâzil olduğu günlerde mucizeliğini nasıl ilan ettiğine bakalım:

KUR'ÂN'IN MEYDAN OKUMASI (TEHADDÎ)

Kur'an'ın nâzil olduğu dönemde Araplar arasında çok ateşli bir edebî rekabet yaşanmakta, önde gelen şâirler, bazen yıllarını vererek hazırladıkları kasideleriyle, hatipler de nutuklarıyla panayirlarda yarışmaktaydılar. Bütün insanların izleyebileceği açık meydanlarda zamanın edebiyat üstadlarına takdim edilen edebî ürünlerin, nasıl titiz eleştirilere tâbi tutulduğu kaynaklarda belirtilmektedir. Meselâ Hansâ, Ukaz panayırında en meşhur şâirlerden Hassân bin Sâbit'in bir beytinde tam sekiz hata bulmuştu²². İşte böyle bir edebî ortamda Allah Teâlâ, inkârcılara meydan okuyarak Kur'an-ı Kerim'in, bütün insanları benzerini ortaya koymaktan âciz bırakan bir mükemmelliğe sahip olduğunu ilân etti.

Mekke ve Medîne döneminde birçok defâ tekrar edilen bu meydan okuma, Kur'an'da dört safhada²³ gerçekleşmiştir ki bu da, muârizları birden bire şaşırtmamak, onlara kendi imkân ve kudretlerini yeterince kullanabilecekleri bir mühlet vermek içindir. Birinci aşamada, Mekkeli müşriklerden Kur'an'ın tamamına benzer bir kitap getirmeleri talep edilmiştir: **"De ki: Yemin ederim! Eğer insanlar ve cinler, bu Kur'an'ın benzerini yapmak için bir araya toplansalar, hatta birbirlerine destek olup güçlerini birleştirseler bile, yine de onun gibi bir Kitap meydana getiremezler"**²⁴.

İkinci safhada Kur'an sûrelerine benzer on sûre getirmeleri talep edildi: "Yoksa

“Kur’ân’ı kendisi uydurmuş” mu diyorlar. De ki: “İddianızda tutarlı iseniz, haydi (belağatta) onunkine benzer on sûre getirin, isterse kendi uydurmanız olsun ve Allah’tan başka çağırabileceğiniz herkesi de yardımınıza çağırın!” (Hâd 11/13).

Fakat onlar, bu dâvete de herhangi bir mukabelede bulunamadılar. Üçüncü aşamada Kur’ân’ın bir sûresinin benzerini getirmeleri istendi: **“Yoksa «Onu kendisi uydurmuş» mu diyorlar? De ki: «Öyleyse, iddianızda tutarlı iseniz haydi onunkine benzer bir sûre ortaya koyun ve Allah’tan başka çağırabileceğiniz kim varsa hepsini de yardımınıza çağırın»”** (Yunus, 38).

Dördüncü safhada ise Kur’ân, tam misli olmasa da kısmen olsun, kendisine benzer bir söz söylemeye dâvet etti: **“Eğer kulumuza indirdiğimiz Kur’ânın Allah’ın sözü olduğu hakkında şüpheniz varsa, haydi onun sûrelerinden birine benzer bir sûre meydana getirin ve Allah’tan başka şâhitlerinizin (güvendiklerinizin, yardımcılarınızın) hepsini çağırın, iddianızda haklı iseniz”** (el-Bakara 2/23).

Mekke dönemine âit safhalarda **mislehû** diye benzeri teklif ediliyordu. Nüzul sırası ve meydan okuma safhası bakımından en son olan bu âyette ise teb’iz ifade eden **min mislihî** buyrulmuş, böylece **tahdîdî** bir nazîre değil, **takrîbî** bir nazîre de olabileceği bildirilmiştir. Yani **“Sizden tam bir nazîre istemiyorum, bilâkis herhangi bir cihetle kayıtlı olmaksızın, herhangi bir şekilde benzer söz getirmeniz bile yeter”** denilmiştir²⁵.

Bakara sûresinin 24. âyet-i kerimesinde inkarcılar ikaz edilerek böyle bir muârazayı hiçbir zaman yapamayacakları, dolayısıyla isyandan vazgeçerek ilahî azaptan kurtulmalarının kendileri için daha faydalı olduğu bildirilmiştir. Bu âyetteki **“Ve len tefalûû”** **“ki asla yapamayacaksınız..”** ibaresi öyle bir eminlik ve kat’îlik hissi ifade etmektedir ki, böylesi bir hüküm ancak ilmi ve kudreti sınırsız, tam ve kusursuz olan bir zât, yani Allah tarafından konulabilir. Yaratıklardan hiç bir kimse, beşer açısından gayb, yani belirsiz ve kapalı olan istikbale ait böylesi bir kesinlikte hüküm veremez. Muhâtaplar, acziyetlerini ilân ve iddia eden bu sözü duydular, bu söz gönüllerinde yerleşti, dilden dile dolaştı ve böylece, Kur’ân’a muâraza edemeyeceklerini anladılar. Bu âyet onların âcizliklerini ufuktan ufuğa taşıdı, yetersizliklerini tescil etti ve onların, dillerini âdetâ mühürledi²⁶. Şayet bu âyetlere muhâtap olan kimseler hakikî bir şekilde muârazaya güç yetirebilseler ve bunu yapabilecek bir kudrete sahip olsalardı, Hz. Peygamber’in nübüvvet davasını geçersiz kılıp mesnedlerini ve delillerini boşa çıkarma hususundaki ihtirasları yüzünden, ellerinden gelebilecek hiçbir tedbiri geri koymazlar, ne pahasına olursa olsun, bunu gerçekleştirme yollarını ararlardı. Eğer böyle bir şeyi de gerçekleştirmiş olsalardı, bu da herkes tarafından duyulmuş olur ve mesela Müseylimetu’l-Kezzab’ın hezeyanları misali, bize kadar da nakledilirdi²⁷.

Bazı âlimler tehdidinin safhalarını üç veya dörtle sınırlandırırken, Zerkeşî gibi bir kısmı da detaylandırmış, sayıyı biraz daha artırmıştır²⁸. Said Nursî ise hepsini kapsayacak şekilde dokuz maddeyle şöyle açıklamıştır:

1. Yüksek nazmı, gaybî haberleri, ihtiva ettiği ilimleri ve yüksek hakikatleri ile birlikte tam bir Kur'an'ın mislini, ümmî bir şahıstan getiriniz. 2. Eğer bu şekilde mislini getirmek gücünüzün üzerinde ise, belîğ bir nazımla uydurma şeylerden olsun, getiriniz. 3. Eğer buna da kudretiniz yetmezse, on sûre kadar bir mislini yapınız. 4. Bu da mümkün olmadı ise, uzun bir sûrenin mislini yapınız. 5. Eğer bu da size kolay değilse, kısa bir sûrenin misli olsun. 6. Eğer ümmî bir şahıstan imkân bulamadı iseniz, âlim ve kâtib bir adamdan olsun. 7. Bu da olmadığı takdirde, birbirinize yardım etmek sûretiyle yapınız. 8. Buna da imkân bulunmadığı takdirde, bütün insanlar ve cınlerden yardım isteyiniz ve bütün fikirlerin neticelerinden istifade ediniz. Neticeleri, tamamen yanınızda bulunan Arapça kitaplar mevcuttur. Bunlarla Kur'an arasında bir mukayese yapılırsa, Kur'an mukayeseye gelmez. Çünkü hiçbirine benzemiyor. Öyle ise Kur'an ya hepsinden aşağıdır veya hepsinden yukarıdır. Birinci ihtimal bâtil ve muhaldir. (Böyle olsaydı herkes benzerini yapabilirdi). Öyle ise hepsinden yukarı, hepsinin üstünde bir kitaptır. On üç asırdan beri (müellif için on üç, bizim için ise on beş) misli vücuda gelmemiştir, bundan sonra da vücuda gelemeyecektir vesselâm. 9. "Bizim şâhitlerimiz yoktur. Eğer muârazaya girişsek, bizi destekleyecek kimse yoktur" diye gösterdikleri o bahaneyi de def'etmek için, "Şâhitlerinize de müsaade edilmiştir. Onları da çağırın, size yardım etsinler" buyrulmuştur²⁹.

Müşrikler bu tehdîfiye cevap veremedikleri için onun yerine; yalanlama, kışkırtma, iftira gibi saldırgan bir tavır takındılar; "Bu ancak nakledile gelen bir sihirdir"³⁰, "Süregelen bir sihirdir"³¹, "Bizzat kendisinin uydurduğu bir yalandır"³², "Öncekilerin masallarındır"³³ gibi hakikate tekabül etmeyen, ayrıca kendi kararsızlık ve tutarsızlıklarını da gösteren bir takım haksız iftirâlarla meşgul oldular. **"Bu Kur'an'ı dinlemeyin! Okunurken gürültü yapın, belki gâlip gelirsiniz"** (Fussilet 41/26) diyerek acziyetlerini iyice ortaya koydular.

Kur'an'ın asırlardır insanları âciz bırakan mucizevî yönleri nelerdir. Şimdi de bunlardan bir kısmına kısaca temas edebiliriz:

Kur'an'ın Mucizeliğini Gösteren Bazı Hususlar

Kur'an-ı Kerim'in muciz bir kitap olduğu ittifakla kabul edilmekle birlikte onun hangi yönlerden mucize olduğu hakkında ihtilaf edilmiş, günümüze kadar âlimler pek çok farklı görüşler ileri sürmüşlerdir:

Rummânî (v. 384/994) i'câz vecihlerini yedi başlık altında incelemiştir. Şöyle ki: Muâraza için birçok sebep mevcut olmasına ve buna şiddetle ihtiyaç duyulmasına rağmen Arapların Kur'an'a muâraza yapmamaları, Kur'an'ın bütün insanlara meydan okuması, belağati, ilerde vuku bulacak hadiseleri doğru bir şekilde haber vermesi, bilinen edebî şekillerden ayrı olması, her mucizeye kıyas edilebilmesi ve sarfe'dir³⁴. Hattâbî (v. 388/998) i'câzın Kur'an'ın belâğatında olduğunu söylemekle birlikte, bu konuda başka bir hususa daha dikkat çekerek, Kur'an'ın kalblerde meydana getirdiği

derûnî ve manevî tesiri açıklar. Kur'ân'dan başka hiçbir manzûm ya da mensûr söz, kulağa geldiğinde, korku ve dehşet halinde bile olsa, kalbe lezzet ve tatlılık vermez. Kur'ân'ı dinlediğinde gönüller huzur duyar, kalpler, açılır. İnsan onun hazzını aldığı anda derinden sarsılır, içini korku kaplar, tüyleri diken diken olur ve kalbi çarpmaya başlar. Kur'ân onun nefsi ile içinde gizlediği köklü inançları arasına girer. Rasûlullâh'ın nice düşmanı vardır ki onu öldürme niyetiyle gelmiş, Kur'ân'ı işitince hiç vakit geçirmeden ilk düşüncesinden vazgeçmiş, onunla anlaşmış ve dinine girmiş, düşmanlığı dostluğa, küfrü îmana dönmüştür.³⁵

Bâkîllânî'ye (v. 403/1012) göre ise i'câz vecihleri üçtür: Kur'ân'ın gaybî haberler ihtivâ etmesi, ümmî bir kimse vâsıtasıyla tebliğ edilmesi ve Kur'ân'ın hiçbir beşerin ulaşamayacağı derecede belâğatın zirvesinde olan bir nazım, tertip ve te'lîfe sahip olması³⁶. Cürcânî (v. 471/1078) öncekilere nazaran biraz daha farklı bir nazariye ortaya koymuş ve i'cazın Kur'ân'ın nazmında olduğunu bildirmiştir. Ona göre kelamın unsurları üçtür: Lafız, mânâ ve nazm. Nazım, kelamı ancak nahv ilminin gerektirdiği biçimde ortaya koymak, söz konusu ilmin kanun ve usullerine uygun davranmak, belirlediği metodları bilip onlardan sapmamak, çizdiği prensipleri gözetip onlardan hiçbirini ihlal etmemektir. Cürcânî'ye göre, istiâre, kinâye, temsîl ve bütün çeşitleriyle mecaz, nazımın gereklerindendir³⁷.

Suyûtî'ye göre i'câz vecihleri çoktur ve sınırlandırılmaz. Kendisi üç ciltlik eserinde otuz beş madde zikretmiştir.³⁸ Kurtubî ise bunu on maddede anlatır.³⁹ Muâsır âlimlerden Mustafâ Sâdık er-Râfî'ye göre i'câz şu alanlarda tahakkuk etmiştir: Kur'ân'ın kendisine has mûsikîsi, belâğatı, insanlara tesir etmesi, tarihi (Nüzûlû, cem'i vs...), lüzumsuz söz ve kelime bulunmaması ve ilmî hakikatleri ihtivâ etmesi⁴⁰.

Kur'ân Allah kelâmı olduğu için onun i'câz vecihlerini sınırlandırma hususunda âlimler tam bir karara varamamışlardır⁴¹. Bazı âlimler i'câzı muayyen hususlara inhisar ettirmişlerdir. Ancak cumhûrun görüşünü dikkate aldığımızda doğru olan, i'câz vecihlerini tahdit etmemektir⁴². İ'câzı, her hangi bir mevzû ile sınırlandırmak mümkün gözükmemektedir. Çünkü zaman ilerledikçe, Kur'ân'ın mucizelik istidâdı da onunla birlikte yeniden anlam kazanarak farklı boyutlarıyla beşeriyetin ufkunu süslemeye devam etmektedir. Bu sebeple Kur'ân'ın i'câzı bir kişinin, hatta bir cemaatin herhangi bir zamanda tam olarak ortaya koyabileceği bir şey olmaktan çıkmıştır. Bu konuda çalışan âlimler onun esrarından ancak bir kısmı aydınlatabilirler⁴³. Şu halde Şâtîbî'nin dediği gibi, "Kur'ân'ın mucize oluşu, belli bir sûre ya da belli bir âyete veya belirli bir tarz ve üslûba has değildir; aksine mucize olan onun mâhiyetidir, kendisidir... Onun i'câzının hangi yolla olduğu farz edilirse edilsin, ona delâlet edecek olan Kur'ân'ın bizzat kendisi ve mâhiyetidir ve onun hangi tarafını ele alacak olursanız olun, o yön, sizi Rasûlullâh'ın doğruluğuna götürecektir"⁴⁴.

Bununla birlikte biz, öne çıkan i'câz vecihlerinden bir kısmını burada kısaca açıklamaya çalışacağız:

1. Kur'an'ın Belağatı, Fesâhatı ve Nazmı (el-İ'câzu'l-Beyânî)

Her peygamber kavminin diliyle gönderildiği gibi⁴⁵ Kur'an-ı Kerîm de apaçık bir Arapça ile nazil olmuştur⁴⁶. Arapça indirilmiş olan Kur'an'da, kelimelerin seçimi, cümlelerin teşkili ve mevzuların anlatımı gibi hususlarda. Arapça'da bilinen şekillere göre farklılık arz eden ve kendine has olan eşsiz bir üslûb kullanılmıştır. Bir mukayese yapıldığında, insanların kullandıkları üsluplarla Kur'an'ın üslûbu arasında çok büyük farklar olduğu görülür. Yani Allah kelâmı ile beşer kelâmı arasındaki fark yaratanla yaratılan arasındaki fark gibidir⁴⁷.

Rummânî'nin (v. 384/994) belirttiğine göre “anlamı, münâsip ve güzel lafızla zihinlere ulaştırmak” demek olan, üst, orta ve alt tabakaları bulunan belâğatın en yüksek derecesi Kur'an'da mevcuttur. Bu bakımdan Kur'an'ın hem Arapların hem de Arap olmayanların benzerini ortaya koyamayacakları bir i'câz husûsiyeti vardır⁴⁸.

Kur'an'ın, ses nizamında ve lisanî güzelliğinde ortaya çıkan tatlı ve dikkat çekici lafızları kullanması; hem avam hem havas herkesi tatmin etmesi; hem akli hem de ruhu birlikte doyurması; nazımının kuvvetli ve mütenasip olması; tek bir mânâyı bir çok lafız ve değişik yollarla en fasih bir şekilde takdim etmesi; insanlar açısından bir arada kullanılması mümkün olmayan ve biri diğerinin zıddı iki ayrı gayeyi teşkil eden icmâl ve beyânı bir arada bulundurması; lafız için mânâyı, mânâ için de lafzı heder etmemesi gibi pek çok lisanî üstünlükleri mevcuttur ve bunlarla insanlara karşı meydan okumuştur.

Kur'an'ın meydan okuması, insanların aynı lafızlarla, aynı üslupla, belâğat açısından benzerini getirmeleri yönünde değildir. Zira insanların sözlerinin de böyle bir nazîre yapmak imkânsızdır. Bu sebeple “Üslûb-i beyân, aynıyle insân” denilmiştir. Herkesin kendine mahsus bir tarzı vardır. Dolayısıyla ifâdelerini başkasınıninkine benzetebilenler pek enderdir. Kur'an'ın insanlara meydan okuduğu esas nokta ise, üslûbu ve ifâde tarzı nasıl olursa olsun, belâğat ve beyân itibariyle hakikati tesirli bir tarzda ifâde etme açısından Kur'an'ın seviyesinde bir kelâm getirmeleridir. Nitekim edipler ve şâirler arasındaki mukâyese de bu mânâda yapılmaktadır⁴⁹.

Âlimlere göre Kur'an'ın i'câzı onun sadece Arapça kelimeler kullanmış olmasıyla alâkalı görülmemelidir, çünkü bu kelimeleri Araplar daha önce de kullanıyorlardı. İ'câz sadece anlam yönüyle de ilgili değildir, zira Kur'an'ın mânâsının bir kısmı önceki kutsal kitaplarda da mevcuttur. Diğer taraftan Kur'an'da yer alan ilâhî bilgiler, varlığın başlangıcı ve işleyişi, insanın yaratılışı ve akıbeti, gaybdan haber verme gibi hususlar da Kur'an'ın kendi bünyesine has i'câzını teşkil etmez. Bu tür bilgiler Kur'an'ın dışında Arapça'daki bir başka söz dizimi, hatta bir başka dille veya dil dışı bir yolla da anlatılabilir. Ancak bunlar, okuma yazma bilmeyen, başkalarından ders almayan bir peygamber tarafından nakledildiği için i'câz vechi olarak görülmüştür. Kur'an'ın kendi yapısına has olan asıl i'câzı onun sahip olduğu özel söz dizimiyle ilgilidir⁵⁰.

Bu özel söz diziminde öne çıkan belâğat, sözün hâlin gereklerine mutâbık olması

ve lafzın hassas bir şekilde kastedilen mânaya uymasındır. Bir insan, kendisine ne kadar kudret verilirse verilsin bu gâyenin zirvesine çıkmaya güç yetiremez. İnsanın, belâğatı hakkıyla gerçekleştirebilmesi için Arapça'nın bütün lafızlarını müterâdifleriyle birlikte gözden geçirmesi ve onların içinden kastedilen mânâya ve hayal edilen sûrete en münâsîp olanını seçmesi lâzımdır. Söz; zihindeki mânâ, ona delâlet eden lafız ve muhayyilede onun için oluşturulan sûretin hassas uyumu nisbetinde belîğ sayılır⁵¹. İnsan ise bu kadar zor bir işi tam olarak yapamaz. Ancak kabiliyeti nisbetinde bir kısmına muvaffak olabilir. Muhammed Saîd Ramazan el-Bûtî, insanın, bütün gayret ve çabasına rağmen bu hedefi gerçekleştirememesinin iki sebebi olduğunu bildirir:

a. Mânâlar, fikirler ve tasavvurlar insan nefsinin derinliklerinden zuhur eder. Lafızlar ve tabirler ise insana hâriçten gelir. Bu sebeple de sınırlı ve kısıtlıdır. Dolayısıyla üzerinde ittifak edilen husus şudur ki: Bir dil ne kadar geniş olursa olsun, mânâ ve hislerin çok cüz'î bir kısmını ifade edebilir. Meselâ "elem" ve "güzel" kelimelerini pek çok şuur, his ve mânâ çeşidine karşılık olarak kullanmaktayız. Bu çeşitleri tefrik ederek her biri için en uygun lafzı kullanamıyoruz. Bunun gibi kelimelerin ekserisi birbirinden farklı birçok mânâlar için kullanılmakta, aralarındaki müşterek nokta da sathî alâkalardan öteye gitmemektedir. Bir insan bu dallanmış mânâları tam ifade edebilmek için uğraştığında buna tâkatinin yetmeyeceğini anlar.

b. Kur'ân'ın kendisiyle nâzil olduğu Arap lügati, bahsedilen bu kusurlara rağmen, büyük bir kelime ve lâfız deryâsıdır. Bu kelimelerin büyük çoğunluğu da müterâdiflerdir. Bir yazar ne kadar belîğ olursa olsun, zihninde ne kadar çok kelime bulunursa bulunsun, kelimelerin tamamını bütün müterâdifleriyle ve bütün açıklığı ile bilmesi mümkün değildir. Bu sebeple içinden geçen mânâ ve hislere en yakın olan kelimeyi seçip kullanması imkansızdır. Ancak konuşmak ve yazmak istediğinde hızlı bir şekilde düşünür ve ilk aklına gelen ve kendisine kolay gelen bir kelimeyi alıp kullanır. Kullanması gereken kelime üzerinde biraz daha düşünse mânâya daha uygun olan bir başkasını bulabilir. Ancak bunu sürekli bir şekilde devam ettiremez. Bazı yerlerde muvaffak olsa, çoğu yerde bunu başaramaz. Maksudını daha açık bir şekilde ifade edecek kelime ve müterâdifler her zaman için mevcut olmaya devam eder⁵².

Bununla birlikte hissedilen mânâların sâdece en münâsîp kelimeyi seçmekle ifade edilmesi de mümkün olmayabilir. Kelimelerin dizilişi, cümlelerin teşekkülü, metnin siyak ve sibakı da mânâ ve hislerin ifade aracıdır. Kur'ân-ı Kerim müterâdifler arasında delâlet itibarıyla en uygun, tasvir açısından en mükemmel olan kelimeyi almaktadır. Dilin imkanları tükenip geride dil sınırlarının ötesinde bazı mânâ ve tasavvurlar kaldığında, Kur'ânî kelimeler onları nazım, ses, vezin ve ölçü yoluyla ifade yoluna gitmektedir. Bunlar da okuyucunun, kelimeleri birbirine kaynaştırarak tilâvet ettiği veya dinlediği esnâda hissettiği ve Kur'ân'ın bütünlüğü içinde mevcut olan mânâlardır (el-Bûtî. Ravâî', s. 140.) Bu sebeple pek çok âlim, Kur'ân'ın i'câzını nazmında görmüşlerdir. Meselâ Hattâbî (v. 388/998) şöyle demektedir: "Kelâm şu üç şeyden teşekkül eder: Taşıyıcı olan lafız, lafızla ayakta durabilen mânâ, bu ikisini birbirine bağlayan nazım" (Hattâbî, s. 24).

Bütün bunlardan çıkarılacak netice, Kur'ân kelimelerinin üstün vasıflarını insanların sözlerinde ve tabirlerinde bulmanın mümkün olmadığıdır. Kur'ân, kelimeleri, mânânın sathını, derinliklerini, farklı tasvir ve hususiyetlerini ihtiva edecek şekilde kullanır. Mürâdif kelimeler içinde, verilmek istenen mânâyı en münâsîp olanı seçer. Meselâ Mısır Azizi'nin hanımı tarafından, kendisini ayıplayan kadınlara verilen daveti ifâde etmek için kullanılan kelimeye bir bakalım. Gayet düzenli, lüks ve göz alıcı bir mekanda onları oturtmuştu. Ellerini kestikleri ifâde edildiğine göre bu mecliste yemek ikram edildiği muhakkaktır. Kur'ân bunu anlatır fakat "yemek" kelimesini kullanmaz. Çünkü bu kelime, çevresindekilerin yemek arzu ve iştahını tasvir etmekte, dolayısıyla fikir ve hayali mutfağa çekmektedir. Kur'ân-ı Kerim, hiçbir karışıklık ve çirkinlik hissettiren tasavvura dokunmadan, lüks sofrada yenen yemeği nezih bir şekilde ifâde etmek için çok güzel ve tam yerine oturan bir tabir icad etmiştir. Şimdi âyete bakalım:

"Hanım o kadınların kendisi aleyhindeki bu dedikodularını işitince onları konağına dâvet etmek üzere dâvetçi gönderdi. Onlar için dayalı döşeli mükellef bir sofra hazırlattı" (Yûsuf 12/31).

"Oturup yaslanılacak yer, koltuk, yastık" gibi mânâlara gelen **Muttakian** kelimesi burada, siyak sibak ve cümlede kullanımı itibariyle rahat, lüks, keyif verici, güzel ve zengin bir sofra tasviri vermektedir. Âyet, yemekten hiç bahsetmemekle birlikte, hem onun en âlâsını ifâde etmekte hem de kadınların içinde bulundukları müreffeh ortamın tasvirini pek çok ayrıntısı ile sunmaktadır⁵³.

Kur'ân'ın nazmı, kelimeleri seçmesi ve onları en münâsîp yerlerde kullanması hususunda bir misal de, şu âyetlerin mukâyesesi ile verilebilir: Abese sûresinde şöyle buyrulur: **"O kulakları patlatan kıyamet sayhası geldiği zaman! İşte o gün kişi kardeşinden, annesinden, babasından, hanımından ve evlatlarından kaçır. O gün onlardan her birinin başından aşkın derdi ve fâsası vardır"** (Abese 80/33-37).

Meâric sûresinde de şöyle buyrulur: **"Her mücrim o günkü azaptan kurtulmak için fîdye olarak oğullarını, hanımını, kardeşini, kendisini barındıran sülalesini, hatta yeryüzündeki kimselerin tamamını verip de kurtulmak ister. Lâkin ne mümkün! O cehennem alev alev yanan bir ateştir. Eli, ayağı, bütün uzuvları sökülüp atar. Çağırır îmana sırtını dönüp haktan yüz çevireni, bir de servet toplayıp yığan ve hayırdan harcamayanı. Gerçekten insan çok hırslı ve sabırsız olarak yaratılmıştır. Başı derde düştü mü sızlanır durur. Ama servet sahibi olunca da pinti kesilir. Ancak namazlarını devamlı kılanlar böyle değildir"** (el-Meâric 70/11-22)

Abese sûresinde kardeş zikredilerek başlanmış onu anne, baba, hanım ve çocuklar takip etmiştir. Meâric sûresinde ise bunun aksine çocuklardan başlanmış, hanım, kardeş, kabile ve yeryüzündeki diğer insanlar sayılmıştır. Bu tanzim rasgele bir şey olmayıp pek çok hikmetlere mebni yapılmıştır. Bunların bir kısmından şöylece bahsetmek mümkündür: Abese'de mevzu kaçma üzerinedir. İnsan önce uzak olandan kaçır en son ise kendisine yakın olan kimseden kaçır. Burada zikredilenler içinde insana en uzak olan kardeş, en yakın olan da zevce ve çocuklardır. Çocuklar hanımdan da sonradır. Zira

bir insan hanımından ayrılabilir, lâkin çocuklarından hiçbir zaman ayrılamaz. Onları koruyup kollamak ister, üzerlerine titrer.

Âyette anne, babadan önce zikredilmiştir. Çünkü baba yardım etme, zararlardan koruma hususunda, anneye göre daha güçlü ve kuvvetlidir. İnsan ise o anda korku ve kaçma hâlinindedir ve kuvvetli kimselerin yardımına muhtaç durumdadır. Zevceden kaçış da babadan sonraya bırakılmıştır. Çünkü insanın kalbi ona daha çok bağlıdır. Hanımı bir kimsenin sır ortağı ve hayat arkadaşıdır. Abese sûresinde siyak, tanıdıklardan ve yakınlardan kaçış ve kendi başına kalmak isteyıştır. Çünkü o gün herkes kendini kurtarma derdindedir ve en yakınlarına dahi bakma fırsatı yoktur. Hatta onların hak iddia etmelerinden korkmaktadır. Bu kaçış manzarası aynı konuyu işleyen sûrede anlatılmıştır. Zira “Abûs: surat asmak”, ülfet etme ve açılmanın zıddı olarak bir iç kaçışı bildirdiği gibi “tevellî: yüz çevirmek, dönmek” de kaçmanın bir çeşididir. Aynı şekilde 10. âyetteki “telehî: ilgi göstermemek” kelimesi de bir şekilde kaçışı ifade etmektedir.

Meâric sûresindeki görüntü ise tâkat getirilemeyecek bir azâb sahnesidir. Mücrim, alevlenmiş ve kızışmış olan cehennem ateşine atılmak için getirilmiştir. Bu mücrim, bütün yolları deneyerek ve her şeyini feda ederek kurtulmak istemektedir. Bu da onu en yakını olan çocuklarından başlamaya ve biricik yavrusunu, cehennem azgını ateşinin dibine atmaya sevk etmektedir. Durumun vahameti ve korkunçluğu icabı, burada kalbe en yakın olandan başlanmıştır. Şuna da dikkat etmek lazım ki, burada söz konusu olan kimse normal birisi değil mücrimdir. Mücrim, kendi kurtuluşu için her şeyi yapmaya hazırdır, hatta en yakınına dahi ateşe atabilir. O, kendi işlediği cürüm sebebiyle insanların tamamını fedâ eder ve onların cehennemde yanmasına hiç aldırmaz.

Bu manzaradan önce 10. âyette konuyla alakalı olarak **“Birbirlerine gösterildikleri halde hiçbir candan dost, dostunun hâlini sormaz”** buyrulurken sonrasında da insanın çok hırslı, sabırsız, başı derde düştüğünde sızlanıp duran bir yapıya sâhip olduğu söylenir. Böylece siyak sibak münasebeti hâsıl olur.

İnsanın kendisine en yakın olan kimseleri dahi fedâ etmesi gösteriyor ki o azap, bütün tasavvurların üstünde ve korkusu hayalin ötesindedir. Bu sahnenin azaptan bahsederek başlayan bir sûreye konulmasıyla mevzûlar arasında kurulan muazzam âhenk de Kur’ân’ın ilâhî üslûbundaki azamete delâlet etmektedir.

Abese sûresindeki âyetlerde **“mer’ü”** kelimesi kullanılmıştır. Halbuki öncesindeki âyetlerde **“insan”** kelimesi kullanılmıştı. Bu kelime sâdece erkekler için kullanılırken insan kelimesi hem erkek hem de kadın için kullanılır. Takdim edilen manzarada ise kişinin hanımından kaçtığı bildirilmektedir. Öyleyse kadını ifade etmeyip sadece erkeği ifade eden **“el-mer’ü”** kelimesi kullanılmalıydı. Aynı şekilde bu kelimenin çoğulu olan **“ricâl”** cinler için de kullanılmaktadır. Âyet **“el-mer’ü”** kelimesiyle bu kaçışın insanlar gibi cinlere de şamil olduğunu bildirmektedir. İnsan kelimesi ise cinleri içine almaz. Yine bu kelime **“racül”** kelimesinin aksine büyük küçük bütün erkekleri ihtiva etmektedir. Erkeklerin kaçıştığı ifade edilen bir ortamda ise kadınların kaçmasından

bahsetmeye hâcet yoktur. Bu durumda, hiçbir açık kapı bırakmayan, makâma ve ifâde edilmek istenen mânâyâ en münâsip kelime “el-mer’ü” kelimesidir⁵⁴.

Kur'an'ın fesâhat alanındaki bir husûsiyeti de şudur: Kur'an'da bazı kelimeler sâdece cemî sîğasıyla kullanılır, müfredleri hiç kullanılmaz. Mesela “leb” kelimesi hep çoğulu ile “el-bâb” şeklinde kullanılır. (Zümer, 21; İbrahim, 52) Müfred kullanılması gerektiğinde “kalb” devreye girer. Çünkü “bâ” harfinde şiddet sıfatı vardır. Ona ancak şiddetli bir lâm uygun gelir ve bu kelimeyi rahatlatır. İki bâ arasına bir fâsıla da girince harflerin geçişi ve kelime yumuşar, rahat okunur hâle gelir. Buna mukâbil aynı vezindeki “cûbb” kelimesi kullanılır. Çünkü bu kelimenin harfleri birbirine uygundur ve fesahatı bozacak bir zorluk yoktur. Yine “ekvâb” kelimesi kullanılmakla birlikte, müfredi kullanılmaz. Çünkü müfredinde cemisindeki kadar incelik, güzellik ve tenâsüb yoktur. Aynı şekilde “el-ercâ” kullanılır, müfredi hiç geçmez. Bunun aksine “el-ard” kelimesi müfred olarak kullanılır, cemisi kullanılmaz. Cemiye ihtiyaç olduğunda bütün tefekkür ve düşünceleri uzun müddet secde ettirecek mükemmel bir usul kullanılır ve “Seb'a semâvâtın ve minel ardi mislühünne” denir. (Talak, 12) “el-ecr” kelimesi için de benzer bir metod kullanılarak gayet rakîk, latîf ve tatlı bir ifâde kullanılmıştır: **fe evkid lî yâ hâmânu alat-tîn** (Kasas, 38). Tabii burada daha başka i'câz yönleri de mevcuttur; firavunun durumunu tahkir, akılsızlığını ve şaşkınlığını tasvir gibi⁵⁵.

Görüldüğü üzere Kur'an'da hiçbir zaman fesâhat sırrı bozulmamıştır. Buraya kadar Kur'an'ın kelime kullanımı ve cümle yapısı hususundaki titizliğine temas etmeye çalıştık. Aynı şekilde harfleri kullanmada da husûsî bir metod tâkip edilmiş, mânâyı en güzel ve en açık bir şekilde ifâde etmek için harf-i cerlerin birbiri yerine kullanılması veya hazfedilmesinde beşer üstü bir mükemmellik sergilenmiştir. Kaynaklarımızda bunun misalleri pek çoktur⁵⁶. Kur'an'ın üslûp husûsiyetlerini ise müstakil bir başlık hâlinde daha geniş olarak açıklamaya çalışacağız.

Kur'an'ın beyân yönünden mucize oluşu, onun en mühim ve en umûmî i'câz vechidir. Çünkü Kur'an'ın belâğat, fesâhat ve kendine mahsus üslûp hususiyetleri onun tamamını içine alır. Uzun veya kısa bütün sûre ve âyetler bu vecihten nasibini almıştır. Meselâ gaybdan haber vermesi, teşriî ve bilimsel i'câzı böyle değildir. Bu sebeple pekçok âlim Kur'an'ın i'câzını daha çok onun beyânında aramışlardır.

2. Gaybî Haberler Vermesi

Kur'an'ın, **Allâmu'l-guyûb** olan Allah Teâlâ tarafından gönderildiğine delalet edecek şekilde, gaybe dâir haber ve işaretler ihtivâ etmesi, onun diğer bir i'câz vechidir. Kur'an, hem geçmişe, hem hâle, hem de geleceğe dair işaretler, bilgiler ve göndermeler içermektedir⁵⁷. İnsanın ilk yaratılış sahnesini, burada cereyan eden hâdiseleri; önceki toplumları, onların hayat hikayelerini; kendilerine gönderilen peygamberlerle münasebetlerini anlatması mâziye âit gayb haberleridir. Cenâb-ı Hakk'ın zât-ı ulûhiyeti, sıfatları, fiilleri, melekler âlemi, cinler âlemi, kabir âlemi, cennet cehennem ile alakalı haberler, bilhassa ehl-i kitab, münafık ve müşriklerin içlerinden geçirdikleri hîle ve tuzakları, psikolojik yapılarını anlatan âyetler nüzul zamanıyla alâkalı gaybî bilgilerdir.

Gaybe dâir haberlerin en başta gelenleri ise, bilhassa gelecekte cereyan edecek hâdiseleri mevzû edinen âyetlerdir. Bildirilen bu haberlerin, haber verildikleri gibi aynen tahakkuk ettiği tarihen de sâbit olduğundan, Kur'ân'ın gaybleri en iyi bilen Allah tarafından indirildiğinde şüphe kalmamıştır.

Allah Teâlâ, Hz. Meryem'in doğumunu haber verdikten⁵⁸ ve Hz. Yusuf'un kıssasını anlattıktan sonra⁵⁹ bu hâdiselerin gayb olduğunu bildirmiş, Hz. Nuh'un kıssasından sonra da: **“İşte bunlar gayb haberlerindendir. Bunları sana vahiyle bildiriyoruz. Bundan önce bunları ne sen bilirdin, ne de kavmin...”** (Hâd 11/49) buyurmuştur.

Geleceğe âit haberler hususunda Allah Teâlâ şöyle buyurur: **“Evet, Biz ileride onlara delillerimizi gerek dış dünyada, gerek kendi öz varlıklarında göstereceğiz ki Kur'ân'ın, Allah tarafından gelen gerçeğin ta kendisi olduğu onlar tarafından da iyice anlaşılacak. Rabbinin her şeye şahid olması yetmez mi?”** (Fussilet 41/53).

Âyetten şu hususları çıkarmak mümkündür: Birincisi, Allah insanlara delillerini gösterecektir. İkinci olarak bu gösterme işi, istikbalde, yani Kur'ân'ın nüzûlünden sonra, ileriki bir zamanda olacaktır. Üçüncüsü bu deliller hem dış dünyada, hem de kendi öz varlıklarında olacaktır. Dördüncü olarak bu belgeler, Kur'ân'ın vahy eseri olduğunu ispatlayacaktır. Son olarak bu işin teminatı ve kefilisi de her şeyi hakkıyla gören Yüce Allah'tır⁶⁰.

Yapılacak bir savaşta Bizanslılar'ın İranlılar'a galip geleceği⁶¹, Bedir Savaşı'nda düşman ordusunun yenilgiye uğratılacağı⁶², müslümanların Mescid-i Harâm'a güvenle girecekleri⁶³, insanların kitleler halinde İslâm'ı benimseyecekleri⁶⁴, İslâm dininin diğer bütün dinlere üstün geleceği⁶⁵, müslümanların muzaffer olup Mekke'yi fethedeceği⁶⁶, Kur'ân'ı muâraza yapılamayacağı⁶⁷ Kur'ân metninin muhâfaza edileceği⁶⁸, müslümanlar arasında tefrika çıkacağı⁶⁹, Firavun'un cesedinin muhâfaza edilip gelecek nesillere ibret olarak bırakılacağı⁷⁰ gibi birçok hâdisenin önceden bildirmesi ise Kur'ân'ın istikbâl âit haberlerindendir. Hz. Peygamber'in, kendisi açısından gayb alanına giren bu tür haberleri vahye istinad etmeden, önceden haber vermesi imkânsızdır.

Keza yahûdiler hakkındaki şu haberler de bu cümledendir: **“Bununla beraber, Biz onların aralarına, kıyamete kadar sürüp gidecek bir kin ve nefret bıraktık. Her ne zaman onlar savaş çıkarmak için bir yangın tutuşturdularsa Allah onu söndürdü. Sırf fesat çıkarmak için dünyanın her tarafında koşup dururlar. Allah müfsitleri sevmez”** (el-Mâide 5/64), **“O vakit Rabbin, kıyamet gününe kadar onları kötü azaba uğratacak kimseler ortaya çıkaracağını bildirdi. Onları parça parça topluluklar halinde dünyanın her yerine dağıttık. Aralarında iyi kimseler de vardı, iyi olmayanlar da. Kötülüklerden dönüş yaparlar diye onları gâh nimetler, gâh musîbetlerle imtihan ettik”** (el-A'râf 7/167-168).

Su âyetlerde olduğu gibi kevnî ve tabîî kanunlar hakkındaki kesin beyânât da gaybî haberler cinsindendir:⁷¹ **“Onlardan hayatta bıraktığımız kimsenin ise, hilkatini tersyüz ederiz. Hâlâ akıllanmazlar mı?”** (Yâsîn 36/68), **“Nerede bulunursanız bulunun:**

Sağlam, yüksek kulelerde, hattâ effâke ser çeken gökteki yıldız burçlarında bile olsanız, ölüm mutlaka size yetişir” (en-Nisâ 4/78), **“...Halbuki bu dünya hayatında onların maişetlerini aralarında taksim eden, bir kısmının diğer kısmını çalıştırması için, kiminin derecesini kimine üstün kılan Biziz. Senin Rabbinin rahmeti ise, onların topladıkları bütün şeylerden daha hayırlıdır”** (ez-Zuhruf 43/32).

Zaman ve mekân kayıtlarından âzâde ve kesin bir üslûba sâhip olan bu hükümlerin, yarının ne getireceğini, ilmin neleri keşfedeceğini bilemeyen bir insan tarafından söylenmesi mümkün değildir.

Gayba dair i'câz ile yakından alâkalı olan bir yön de özellikle son iki asırda üzerinde önemle durulmaya başlanan Kur'ân'daki **bilimsel i'câzdır**. Esas maksadı insanı hidâyete erdirmek olan Kur'ân'ın çok sayıdaki âyetinde, bilhassa tevhid akidesine dikkat çekmek üzere tabiat ilimlerinin sahasına giren konularda verdiği özlü bilgilerin daha sonra modern ilim tarafından da keşfedilmesi, onun ayrı bir i'câz yönünü teşkil etmektedir. Bu mühim bir i'câz yönüdür fakat âyetler ile pozitif bilimin ulaştığı sonuçlar arasında irtibat kurarken Kur'ân'ın asıl hedefini hatırdan çıkararak zorlama te'villere gitmemek gerekir. Kur'ân'ın bir fen kitabı olmadığı, her şeyi en ince teferruatıyla çok iyi bilen Cenâb-ı Hakk'ın âyetlerini kesin olmayan nazariyelerle irtibatlandırmanın yanlış düşme ihtimalinin büyük olduğu unutulmamalıdır⁷². Kur'ân ile bu nazariyeler arasında bir uyumsuzluk varsa, Allah'ın bildirdiği bilgiler ve verdiği haberler doğrudur fakat bizim nazariyemiz doğruyu bulamamıştır. Çünkü Allah Teâlâ: **“Onun (Kur'ân'ın) haberlerinin doğru olduğunu bir müddet sonra mutlaka öğreneceksiniz”** (Sâd 38/88) buyurmaktadır.

Bir başka âyette de bilimsel araştırmalar yapan ve Allah'ın tabiatı ve sosyal hayatta koymuş olduğu değişmez kanunları keşfetmeye çalışan âlimlerin, bu araştırmalar neticesinde Kur'ân'ın vahiy mahsulü bir kitap olduğunu görecekları ifade edilir (Şebe' 34/6). Bir başka âyete göre⁷³ Kur'ân-ı Kerim gaybî haberleri ile ileride ortaya çıkacak bazı bilgilere işaret etmektedir. Münkirler ise Kur'ân'ın üslûbunu incelemeyen ve geleceğe dâir verdiği haberlerin gerçekleşmesini beklemeden hemen körü körüne onu yalanlamaya kalkmışlardır⁷⁴.

Hâsılı Kur'ân gaybden verdiği haberler açısından da mucizedir. Çünkü onun haber verdiği şeyler doğru olarak tahakkuk etmektedir. Bu tür haberlerden bahseden başka kitaplar da bulunabilir ancak onların hiçbirisi Kur'ân'a yaklaşılabilecek vasıf ve kıymette değildir. Tarihin şehâdetiyle sâbittir ki hiçbir kitaptaki gayb haberleri Kur'ân'dakiler kadar, objektif bir kesinlik derecesinde, doğrulanmamıştır.

3. Vahiy Hz. Peygamber'in Arzusuna Göre Gelmemiştir

Vahyin ilk başladığı aylarda vukû bulan fetret döneminde ve daha sonraki muhtelif hâdiseler sebebiyle Allâh Rasûlü vahyin gelmesini çok istemiştir. Lâkin Cebrâil onun arzusuna göre hareket etmemiş, Allah Teâlâ ne zaman emrettiyse vahyi o zaman getirmiştir⁷⁵. Aynı şekilde, Hz. Peygamber, gerek müşriklerle olan çetin mücâdeleleri ve

tebliğ faaliyetleri sırasında, gerekse inatçı ehl-i kitabı İslâm'a daveti esnasında kalbini rahatlatmak için vahyin gelmesini isterdi. Ancak vahiy Allah'ın takdir ettiği vakitte ve miktarda nâzil olurdu. Peygamberimiz de bu durum karşısında sadece bir muhâtap, vakti ve zamanı İlâhî İrade tarafından belirlenmiş olan vahyin; dikkatli, uyanık, sorumlu ve sâdık bir telakkî edicisi mevkiinde kalmıştır. Ne istediği istikamette vahiy gelmiş ne de gelen vahyi tebliğ etmeme gibi bir hakkı söz konusu olmuştur. Allah Teâlâ: **“O, ğayb (vahiy)⁷⁶ konusunda hiç ketûm değildir”** (el-Tekvîr 81/24) âyetiyle onun bu husustaki hassasiyetini ortaya koymuştur.

İbn Abbâs'ın şu rivâyeti konumuzu anlatma açısından oldukça mühimdir: Rasûlullah (s.a.v) Hz. Cibril'e: *“Niçin yanıma daha fazla gelmiyorsun?”* diye sormuştu, bunun üzerine: **“Rabbinin emri olmadıkça biz inmeyiz. Önümüzde ve arkamızdaki bütün geçmiş ve gelecek şeyler ve bunların arasındakiler hep O'na aittir. Sen'in Rabbin unutkan değildir, hiçbir şeyi unutmaz”** (Meryem, 19/64) âyeti nâzil oldu⁷⁷.

Kureyş müşrikleri Nadr b. Hâris ve Ukbe b. Ebî Muayt'ı, Medine'de bulunan yahudi hahamlarına gönderdiler ve: *“Yahudi hahamlarına Muhammed'i sorun; onun vasıflarını onlara söyleyin ve söylediklerini nakledin. Onlar ilk kitapların sahibidir. Bizde olmayan peygamber haberleri onlarda vardır”* dediler...

Yahudi hahamları bu gelenlere şöyle akıl verdiler: *“Şimdi size söyleyeceğimiz üç şeyi ona sorun. Eğer onları bilirse o Allah tarafından gönderilmiş bir peygamberdir. Bilemezse o bir sahtekârdır ve kendi kendine uyduruyordur. Bu durumda ona istediğinizi yapabilirsiniz. Evvelâ O'na çok eski zamanlarda yaşamış olan gençleri (Ashâb-ı Kehf) sorun. Onların gerçekten garip, şaşırtıcı haberleri vardır. Sonra, çok dolaşan ve yeryüzünün doğularına, batılarına kadar giderek oraları fetheden adamı (Zülkarneyn) sorun? Bir de ona rûhu sorun?...”*

Kureyşliler Hz. Peygamber'e gelerek bunları sordular. Hz. Peygamber (s.a.v) de *“İnşaallah”* demeyi unutarak: *“Sorduklarınızın cevabını size yarın haber vereceğim”* buyurdu. Bunun üzerine Kureyşliler O'nun yanından ayrıldılar. Allah Rasûlü (s.a.v) 15 gün bekledi, fakat bu esnada Allah Teâlâ kendisine bu konularda vahy göndermedi, Cebrail de kendisine gelmedi. Nihâyet Mekkeliler: *“Muhammed bize yarın haber vereceğim diye vaadde bulundu. Bugün 15 gün oldu hâlâ sorduklarımızdan hiçbirisi hakkında bize bilgi vermedi”* demeye başladılar. Elbette vahyin gelmemesi, Hz. Peygamber'i çok üzdü, Mekkelilerin konuşmaları da ona ağır geldi. Sonunda Cibrîl geldi ve Allah Teâlâ'dan Kehf Sûresi'ni getirdi. Bu sûrede sordukları gençlerin ve o çok dolaşan adamın haberi ile müşriklerin söylediklerine üzüldüğü için ona bir itâb vardı. Bir de Cebrâîl, **“Sana ruhtan soruyorlar. De ki: Ruh, Rabbin emrindendir ve size ilimden çok az bir şey verilmiştir”** (el-İsrâ 17/85) âyetini getirdi (Taberî, XV, 238-239).

Aynı şekilde Kible'nin Kudüs'ten Kâ'be cihetine döndürülmesi hususunda da vahiy Allah'ın istediği zaman inmiştir. Hz. Peygamber, kiblenin Kâ'be cihetine olmasını çok istiyordu, lâkin on altı⁷⁸ ya da on yedi ay gibi uzun bir süre bekledikten sonra kible, pek çok hikmete mebnî Kâ'be istikametine çevrildi⁷⁹.

İfk hadisesi esnasında da, bir aya yakın bir zaman büyük bir sıkıntı içinde beklenilmesine ve hâdiseyi aydınlatıcı bir beyâna şiddetle ihtiyaç duyulmasına rağmen, vahiy ancak İlahî meşîetin dilediği zamanda gelmiştir⁸⁰.

Kur'ân'daki itâb (azarlama) âyetlerini de bu meyanda düşünmek mümkündür⁸¹. Mesela Tahrim suresinin ilk âyeti ve nüzul sebebi bunlardandır (Buhârî, Talâk, 8; Müslim, Talâk, 20). Aynı şekilde Bedir Harbi sonrasında esir alınan müşriklere yapılan muâmele, Hz. Peygamber ve beraberinde bazı sahâbenin azarlanmasına sebep olmuştur⁸². Abese sûresinin baş tarafındaki itab âyetleri de konumuz açısından çarpıcı bir misaldir. Âmâ olan Abdullâh b. Ümm-i Mektûm bir gün Peygamberimiz'in yanına gelmiş ve; "Ey Allâh'ın Rasûlü beni irşâd et" diye talepte bulunmuştu. O sıra Rasûlullâh (s.a.v) müşriklerin ileri gelenlerinden biri ile ilgileniyor, ona İslâm'ı anlatıyordu. Bu sebeple İbn Ümm-i Mektûm'a cevap veremedi. Israr ettiği halde Efendimiz onun talebini tehir ederek, müşriğe dönüyor ve; "Söylediklerinde bir beis görüyor musun?" diyerek iknâ etmeye çalışıyor, müşrik de bir beis görmediğini söylüyordu. İşte bu hâdisi üzerine Âbese sûresindeki itâb âyetleri nâzil oldu (Tirmizî, Tefsir, 80/3331; Muvatta, Kur'ân, 8).

Ahzab sûresinin 37-39. âyetleri de bu mevzûda ele alınabilir. Hz. Âişe; "Eğer Allâh Rasûlü kendisine inen vahiyden bir şey gizleseydi şu âyeti gizlerdi." diyerek Ahzâb sûresindeki Efendimiz'in Hz. Zeyneb'le evlenmesini konu alan ve itâb ihtivâ eden otuz yedinci âyeti zikretmiştir (Tirmizî, Tefsir, 33/9).

Yine Âişe (r.anhâ) şöyle demiştir: "Kim Rasûlullâh'ın Allâh'ın kitâbından bir şeyi gizlediği zannına kapılırsa Allâh'a en büyük iftirâyı atmış olur. Çünkü Allâh Teâlâ şöyle buyurmaktadır: «Ey Rasûl! Rabbinden sana inen vahiyleri tebliğ et. Eğer bunu yapmazsan Rabbinin elçiliğini yerine getirmiş olmazsın! Allâh seni insanlardan koruyacaktır. Emin ol ki Allâh, kâfirleri murâdlarına erdirmeyecektir!»" (el-Mâide 5/67) (Müslim, İmân, 287).

Burada şuna da temas etmek gerekir: İtab vâki olan durumlar dikkatle incelendiğinde, Hz. Peygamber'in, mübah olan iki durumdan muhâtaplarının hidâyetine, insanlara merhamete ve düşmanların kalplerini kazanmaya en müsait; kabalıktan, katılıktan ve dine şüphe getirmekten en uzak olanı tercih ettiği görülür. Bu tercihleri neticesinde itâba mâruz kaldığı durumlarda, açık bir emir olmadığı için isâbet edememiş bir müctehid veya evlâ olanı terk eden bir kimse mevkiindedir. Dolayısıyla mâzurdur ve ichtihadının karşılığında sevabını alır⁸³.

Yukarıdaki rivâyetlerden anlaşıldığı üzere vahiy tamâmen Allâh'ın irâdesiyle inmiş, çok defâ Hz. Peygamber'in arzu ettiği zaman ve muhtevâda gelmemiştir. Bazen de Allâh Rasûlü'nü azarlayıcı ve îkâz edici mâhiyette gelmiştir. Peygamber Efendimiz de kendisine gelen vahiyden bir tek harf bile gizlemeden olduğu gibi insanlığa nakletmiştir. İşte bu durum, Kur'ân'ın ilâhî menşe'li olduğunu ve beşerin ortaya koyduğu eserlere benzemediğini göstermektedir. Çünkü insanların eserlerinde kendileri ile alâkalı bu tür hitâb ve itâbları bulmak mümkün değildir.

4. Teşrî'î İ'câz

Kur'ân-ı Kerim'de, hukukçuların müstağnî kalması mümkün olmayan köklü bir kanun koyma metodu ile birlikte insanların maslahatı için zarurî ve mühim hükümler mevcuttur. Kur'ân'ın bu hususiyeti asırların geçmesiyle birlikte kuvvetlenerek devam etmektedir. Bu onun teşrî'î itibâriyle olan i'câzıdır. Teşrî'î i'câz, beşerî kanunların aksine, Kur'ân'ın ihtivâ ettiği ahkâmın zamanın ilerlemesine rağmen her devrin ihtiyaçlarına uygun olmasında, insaf ehli tarafından tenkid edilecek hiçbir yerinin olmamasında, diğer kanunlar tarafından halli çok zor olan meseleleri kolayca çözmesinde⁸⁴ ve bu muhteşem nizâmı diğerlerine nazaran çok kısa bir sürede zirveye ulaştırmış olmasında tecellî eder.

Toplumların hayatında kanun ilk başta tam mânâsıyla tekâmül etmez. Hiçbir cemiyet ilk önce mütekâmil bir kanunî yapı tesis edip daha sonra yükselerek medeniyet seviyesine çıkmaz. Kültür ve medeniyet seviyesi yavaş yavaş yükseldikçe toplumun kanunî yapısı da oturmaya ve gelişmeye başlar. Sosyoloji âlimleri ve hukukçular bu konuda ittifâk hâlinde idirler. Ancak Arap yarımadasında durum bu ittifakın aksine olmuştur. İlim, medeniyet ve kültürden nasipleri olmayan ümmî bir kavim arasından birden bire mütekâmil bir kanun zuhûr etmiş; medenî hukûku, ahvâl-i şahsiyeyi, devletler arası hukûku, harp ve barış ahkâmını... en güzel ve en sağlam şekilde ortaya koymuştur⁸⁵. Tarihin şehâdetiyle sabittir ki hiçbir teşrîî hüküm ve açıklamalar, Kur'ân'dakiler kadar tesirli, geçerli, gündemde ve insanlık için hayırlarla dolu olamamıştır. Bu hususta inceleme yapan müsteşrikler, böyle mucizevî bir durumu izâh edebilmek için muhtelif yollara başvurmuşlar, Roma hukukundan iktibas edildiğini iddia etmişler, sonra böyle bir faraziye ile o zamanki Arap yarımadasının durumu arasında hiçbir alâkanın olmadığını görünce yahudi şeriatinden alındığını söylemişler, bunu da inandırıcı bulmayınca "Hammurâbî kanunlarından muktebes olabilir" demişlerdir. Bütün bunlar hakikati kabul etmekten kaçmanın tezâhürleridir⁸⁶.

Hakikat şudur ki Kur'ân, o tarihe kadar hiç bir dinin, hiç bir medenî teşekkülün ortaya koyamadığı adâlet ve medeniyet esaslarını tebliğ etmiştir. En bedevî ve ibtidâî bir muhitte İslâm gibi yüksek bir medeniyetin ilk olarak ve kısa sürede ortaya konulması hiç şüphesiz bir mucizedir. Diğer taraftan bu medeniyetin tahsil görmemiş ve okuma yazma bilmeyen bir ümmî tarafından ortaya konulması ise daha büyük bir mucizedir. Kâsımî, Kur'ân'ın bu mucizevî yönünü ifâde sadedinde şöyle demektedir: "Allah Teâlâ, Arap ümmetini tedricî olarak yirmi üç senede terbiye edip yetiştirmiştir. Bu seviyede bir gelişme normal şartlarda diğer toplumlar için ictimâî âmiller vâsıtasıyla ancak birkaç asırda tamamlanabilir..."⁸⁷.

Mustafa Öztürk de, Kur'ân'ın i'câzının daha ziyâde, ümmî peygamberin dilinden şifâhî olarak tebliğ ve tebyin edilen bir mesajın yirmi üç sene gibi kısa bir zaman dilimi içerisinde, gerek şahsî gerekse ictimâî sahada gerçekleştirmiş olduğu tevhid merkezli fevkalâde dönüşümde aranması gerektiğini söyleyerek⁸⁸ aynı noktaya işaret etmektedir.

Dipnotlar:

- * Araştırmacı Yazar.. T. C. Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Tefsir Anabilim Dalı Doktora Öğrencisi
- 1 el-Mülk 67/9.
 - 2 el-Mü'minün 23/38; el-Müddessir 74/24-25.
 - 3 Yûnus 10/2; el-Hicr 15/6; el-İsrâ 17/47; el-Furkân 25/8; es-Sâffât 37/36; Sâd 38/4; ed-Duhân 44/14; el-Tûr 52/29-30; el-Kalem 68/51.
 - 4 el-Hâkka 69/41-42; et-Tekvîr 81/25; eş-Şuarâ 26/210-211.
 - 5 el-Bakara 2/97; eş-Şuarâ 26/193-194; Tâhâ 20/4; eş-Şuarâ 26/192; es-Secde 32/2; el-Vâkıa 56/80.
 - 6 el-Enbiyâ 21/5; Yıldırım, Suat, "Kur'an" mad., DİA, Ankara. 2002. XXVI, 393.
 - 7 Buhârî, İ'tisam, I; Fedâilü'l-Kur'an, I; Müslim, İman, 279.
 - 8 İbn Manzûr, Muhammed b. Mükerrrem, Lisânü'l-Arab, Beyrut ts. V, 369; Hımsî, Naîm, Fikratü'l-i'câzî'l-Kur'an, Beyrut 1980, s. 7.
 - 9 el-Büfî, Muhammed Said Ramazan, Min Ravâi'l-Kur'an, Beyrut 1416/1996, s. 125.
 - 10 Sâbûnî, Nureddin, Mâturîdiye Akaidi, trc. Bekir Topaloğlu, Dimeşk 1979, s. 46, tercüme kısmında s. 111; Hâlidî, Salâh, el-Beyân fî i'câzî'l-Kur'an, Amman 1991, s. 23.
 - 11 Yavuz, Yusuf Şevki, "i'câzî'l-Kur'an" mad., DİA, İstanbul 2000, XXI, 403.
 - 12 Miras. Kâmil, Tecrid-i Sârih Tercemesi, Ankara 1981. IX. 283.
 - 13 Buhârî, Menâkıb, 27; Menâkıbu'l-Ensâr, 38; Tefsîru Sûre 54, 1; Müslim, Munafikîn, 43, 47, 48; Ahmed b. Hanbel, el-Müsned, I, 377, 413.
 - 14 Buhârî, Megazi, 29; Menakıb, 25; El'ime, 6; Müslim, Eşribe, 141. 142; Tirmizî, Menakıb, 6; el-Muvatta', Sıfatü'n-Nebi, 19.
 - 15 Buhârî, Menakıb, 25; Şurû't, 15; Cihad, 132; Müslim, Fezail, 6; Tirmizî, Menakıb, 6.
 - 16 Müslim, Cihad, 81.
 - 17 Buhârî, Menakıb, 25; Tirmizî, Cum'a, 10; Menakıb, 6; Nesâî, Cum'a, 17; İbn Mace, İkame, 199; Darîmî, Mukaddime, 6; Salat, 202; Ahmed b. Hanbel, el-Müsned, I, 249, 267, 315. 363.
 - 18 Yıldırım, Suat, "Kur'an" mad., DİA, Ankara. 2002. XXVI, 394.
 - 19 Kutub, Seyyid, et-Tasvîrü'l-fennî fî'l-Kur'an. Kâhire 1992, s. 11.
 - 20 Bu meşhur rivâyet için bkz. Hâkim, Müstedrek, II, 506-507/3872; Suyutî, el-İtkân, IV, 5; Ebu's-Suûd, IX, 57; Cürcanî, Delâil, s. 291; Kadı İyâz, Şifâ, I, 229; Draz, en-Nebe', s. 93; İbn Âşûr, I, 106-107.
 - 21 Tirmizî, Fedâilü'l-Kur'an, 14; Dârimî, Fedâilü'l-Kur'an, 1.
 - 22 Râfî, Mustafa Sâdık, i'câzî'l-Kur'an. Beyrut 2003. s. 185.
 - 23 Bu saffhaların sıralanışı hakkında ileri sürülen farklı görüşler için bkz. Zerkeşî, el-Burhân fî ulûmü'l-Kur'an, (thk. Muhammed Ebû'l-Faûl İbrahim), 1980, II, 91; Suyûtî, el-İtkân, IV, 4; Hâlidî, el-Beyân, s. 67-70.
 - 24 el-İsrâ 17/88. Ayrıca bkz. el-Kasas 28/49; et-Tûr 52/34.
 - 25 Draz, en-Nebe', s. 84.
 - 26 Râfî'i, i'câz, s. 142.
 - 27 Sâbûnî, Mâturîdiye Akaidi, s. 47, tercüme kısmında s. 113.
 - 28 Zerkeşî, el-Burhân, II, 91, 110.
 - 29 Nursî, Bediuzzaman Saîd, İşârâtü'l-i'câz, trc: Abdülmecid Nursî, İstanbul 1986, s. 149-150.
 - 30 el-Müddessir 74/24.
 - 31 el-Kamer 54/2.
 - 32 el-Furkan 25/4.
 - 33 el-En'am 6/25; el-Enfâl 8/31, vb.)
 - 34 Rummânî, en-Nüket fî icâzî'l-Kur'an, s. 75, 109 vd.
 - 35 Hattâbî, Beyânü i'câzî'l-Kur'an. s. 24, 64. Suyutî, el-İtkân, IV, 14-16.

- 36 Bâkılânî, Ebû Bekir Muhammed, İ'câzü'l-Kur'an, Beyrut 1988. s. 50-68.
- 37 Cürcanî, Delâil. s. 17 vd.
- 38 Suyûtî, Mu'tereku'l-akrân fi i'câzi'l-Kur'an, I, 3.
- 39 Kurtubî, el-Câmi li-Ahkâmi'l-Kur'an, I, 73-75.
- 40 er-Râfiî, İ'câzü'l-Kur'an, s. 131 vd.
- 41 M. Abduh-M. R. Rızâ, Tefsiru'l-menâr, I, 198. Âlimlerin i'câz hakkındaki görüşlerini daha geniş bir şekilde görmek için bkz. Suyûtî, el-İtkân, IV, 7-20; Abbâs, Fadî Hasan, İ'câzü'l-Kur'ânî'l-Kerîm, Ammân 1991. s. 37-160; Karaçam, Sonsuz Mücize Kur'an, s. 144-145, 383-386; Nasrullâh Hacımüftüoğlu, Kur'an'ın Belâğatı ve İ'câzi Üzerine, s. 109, 150-163; Mehmet Kileci, Kur'an Mucizesi, İstanbul 1997, s. 127-130.
- 42 Yıldırım, K. İlimlerine Giriş, s. 174.
- 43 Bu hususta bkz. es-Sâmîrrâî, Fâdîl Sâlih, Lemesâtün beyâniyye fî nusûsin mine't-Tenzil, Amman 2003, s. 5, 8; Kılıç, Kur'an: Dildeki Sonsuz Mucize, s. 222.
- 44 Şâubî, el-Muvâfakât, Dâru'l-İkr. 1975. III, 376-377.
- 45 İbrâhîm 14/4.
- 46 en-Nahl 16/103; cş-Şuarâ 26/195.
- 47 Yıldırım, "Kur'an" mad., DİA, XXVI, 394.
- 48 en-Nûket fi i'câzi'l-Kur'an, s. 69-70.
- 49 Yıldırım, Suat. K. İlimlerine Giriş, s. 173-174.
- 50 Suyûtî, IV, 10-11 ; Yıldırım. Suat, "Kur'an" mad., DİA, Ankara. 2002. XXVI, 395.
- 51 el-Bûfî, Ravâi', s. 135-136.
- 52 el-Bûfî, Ravâi', s. 136-137. Ayrıca bkz. Taşköprülüzade Ahmed Efendi, Mevzuâtü'l-Ulûm, sad: Mümin Çevik, İstanbul 1975. II, 849.
- 53 Bûfî, Ravâi', s. 142. Bûfî, üzerinde durduğumuz "mütteke'en" kelimesinin, kalıbını ve istikaklarını Kur'an'ın ortaya koyduğu, bundan sonra Arapların kullanmaya başladığı pek çok kelimeden biri olduğunu söyler (Aynı yer). Râfiî de Kur'an'ın bazı lügavî vecihler ortaya koyduğunu, bunların daha sonra insanların dilinde ve kaleminde bir metod hâline geldiğini, dolayısıyla Kur'an'ın Arap dili üzerinde büyük bir tesire sâhip olduğunu söyler (İ'câzü'l-Kur'an, s. 64). Kur'an'ın kelimeleri kendine mahsus bir yapıda kullanması hakkında bkz: Samîrrâî, et-Ta'biru'l-Kur'anî, s. 16 vd. Aynı müellifin bu hususlarda Belâğatü'l-kelîmeti fî't-ta'birî'l-Kur'anî, Ammân 2001 ismiyle bir kitabı daha bulunmaktadır.
- 54 Samîrrâî, Fâdîl Sâlih, "Lemesâtün fenniyye fî nusûsin mine't-Tenzil", Buhûsü'l-mü'temeri'l-evvel li-i'câzi'l-Kur'anî, Bağdat, 21-26 Ramazan 1410, s. 519-521, 526-527. Müellif daha sonra bu tebliğini "Lemesâtün beyâniyye..." ismiyle kitaplaştırmıştır. (Üçüncü baskı Amman 2003) Buraya aldığımız misal kitabın 193-197 sayfaları arasındadır.
- 55 Râfiî, İ'câzü'l-Kur'an, s. 190-192.
- 56 Misaller için bkz. Abbâs, İ'câz, s. 165, 193-206; Hâlidî, el-Beyân, s. 151-153.
- 57 Hâlidî, el-Beyân, s. 234; Yavuz, "İ'câzü'l-Kur'an", DİA, XXI, 495.
- 58 Al-i İmrân 3/44.
- 59 Yusuf 12/102.
- 60 Yıldırım, Suat. Kur'an-ı Kerim ve Fennî Keşifler, Ankara, 1990, s. 11; Çelik, Ömer. Kur'an Âyetlerinin Bilimsel ve Teknolojik Gelişmelerle İlişkisi, İstanbul 2001, s. 47.
- 61 er-Rûm 30/2-5.
- 62 el-Kamer 54/45.
- 63 el-Feth 48/27.
- 64 en-Nasr 110/2.
- 65 et-Tevbe9/33; el-Feth 48/28; es-Saf 61/9.
- 66 el-Feth 48/16, 27.
- 67 el-Bakara 2/23-24.
- 68 el-Hicr, 10.
- 69 el-En'am 6/65.

- 70 Yunus 10/92.
71 Bûtî. Ravâi', s. 152.
72 Yıldırım, "Kur'an" mad., DİA, XXVI, 397.
73 Yûnus 10/39.
74 Âlûsî, Rûhu'l-meânî, XI, 119-120. (Yûnus 10/39 tefsirinde): Çelik, Kur'an Âyetlerinin Bilimsel ve Teknolojik Gelişmelerle İlişkisi, s. 48.
75 Peygamber Efendimiz sadece sıkıntılı zamanlarında değil her zaman vahyin inmesiyle çok sevinir, Cenab-ı Hak'la bir bağlantısı olduğu için mesrûr olurdu. (Buhârî, Tefsir, 19/2; Tirmizî, Tefsir, 19/3157; Zerkânî, Menâhil, I, 53) Hatta ashab-ı kiram da vahyin gelmesi ile büyük bir sevinç duyarlardı. (Müslim, Fedâilü's-sahâbe, 103)
76 Ebu's-Suûd, IX, 119.
77 Buhârî, Tefsir, 19/2; Bed'ü'l-Halk 6; Tevhid 28; Tirmizî, Tefsir, 19/3157. Ayrıca bkz. Kurtubî, XI, 128, 129.
78 Ebu's-Suûd, I, 174.
79 el-Bakara 2/144. Buhârî, İman, 30; Tefsir, 2/12, 18; Salât, 31; Müslim, Mesâcid, 11; Nesâî, Kible, I, Salât, 22; İbn-i Sa'd, I, 241-242.
80 en-Nûr 24/11-21; Buhari, Şehâdât, 15, 30; Hibe 15; Cihad 64; Megâzi 11, 34; Tefsir, 12/3: 24/6, 11; Eyman 18; İ'tisan 28; Tevhid 35, 52; Müslim, Tevbe 56/2770.
81 Bu hususta tafsilat için bkz. Matrafi, Uveyyid bin Ayyâd, Âyâtü'l-itâbi'l-Mustafâ (s.a.v) fi dav'i'l-ismeti ve'l-ictihâd, Mekke-i Mükerrema 2005, Demircişik, Ömer Faruk, İtib Âyetleri Işığında Hazreti Peygamber'in Dindeki Yeri ve İsmeti, İstanbul, 2003, (Marmara Üni. Sos. Bil. Ens. Basılmamış yüksek lisans tezi)
82 Bkz. el-Enfal 8/67-68; Müslim, Cihâd, 58; Ebu Davud, Cihâd, 120/2690; Tirmizî, Siyer, 18/1567; Tefsir, 8/3084; Ahmed, I, 30-31, 247, 383-384; Vâkıdî, I, 107; İbn-i Sa'd, II, 22; Ebu's-Suûd, İrşâd, IV, 36; Yıldırım, Kur'an-ı Hakîm ve Açıklamalı Mealî, s. 184.
83 Yıldırım, K. İlmlerine Giriş, s. 223.
84 Zeyn, Mahmud Ahmed, el-Kur'ânü l'câzün teşrî'iyyün müteceddid, Dubai 2004, s. 30.
85 İslâm dininin zuhûru üzerinden asırlar geçip onun ışığı her tarafa yayıldıktan sonra, dünya üzerinde bir uyanış devri başlamış ve adâlet, medeniyet gibi hisler harekete geçerek yükseliş kaydetmiştir. Kur'an'ın adâlet ve hürriyet prensiplerini gören La Fayette (v. 1834) hayretler içinde kalarak: "Ey şanlı Arap, aşkolsun sana! Adâletin tâ kendisini bulmuşsun!" diye haykırmıştır (Miras, Tecrid-i Sarîh Tercemesi, IX, 289).
86 Bûtî, Sa'id Ramazân, Min Revâi'l-Kur'an, s. 153-155.
87 Kâsimî, Muhammed Cemâlüddîn, Mehâsinü't-Te'vîl, Kâhire ts. II, 219.
88 Öztürk, Mustafa, Kur'an Dili ve Retoriği, Ankara 2002, s. 172, 175.

SEÇME BİBLİYOGRAFYA

- Abbâs, Fadl Hasan, l'câzû'l-Kur'ânî'l-Kerîm, Ammân 1991.
Âlûsî, Şihabüddin Seyyid Mahmûd, Rûhu'l-meânî fi tefsiri'l-Kur'ânî'l-'azîm, I-XXX, Beyrut, ts.
Bâkîllânî, Ebû Bekir Muhammed, l'câzû'l-Kur'an, Beyrut 1988.
Bûtî, Muhammed Said Ramazan, Min Ravâi'ti'l-Kur'an, Beyrut 1416/1996.
Cürcânî, Abdülkâhîr, Detâilü'l-i'câz, Beyrut 1997.
Çelik, Ömer, Kur'an Âyetlerinin Bilimsel ve Teknolojik Gelişmelerle İlişkisi, İstanbul 2001.
Draz, Muhammed Abdullah, en-Nebeû'l-Azîm, Dâru'l-kalem, ts.
Ebu's-Suûd, Muhammed b. Muhammed, İrşâdü'l-'akli's-selîm, I-IX, Beyrut, ts.
Hâkim en-Neysabûrî, el-Müstedrek ale's-Sahîhayn, Beyrut 1990.
Hâlidî, Salâh, el-Beyân fî l'câzi'l-Kur'an, Amman 1991.
Hattâbî, Hamd b. Muhammed, Beyânü l'câzi'l-Kur'ânî, (Selâsü resâil fî l'câzi'l-Kur'an içinde, nşr. Muhammed Halefullah - Muhammed Zağlûl Sellâm), Kahire, ts. (Dâru'l-maârif), s. 19-65.
Hımsî, Naîm, Fikratü l'câzi'l-Kur'an, Beyrut 1980.
İbn Manzûr, Muhammed b. Mükerrrem, Lisânü'l-Arab, Beyrut ts.
Mehmet Kileci, Kur'an Mucizesi, İstanbul 1997.

- Kutub, Seyyid, et-Tasvirü'l-fennî fi'l-Kur'an. Kâhire 1992.
- Miras, Kâmil, Tecrid-i Sârih Tercemesi, Ankara 1981.
- Nursî, Bediuzzaman Saîd, İşârâtü'l-i-câz, trc: Abdülmecid Nursî, İstanbul 1986.
- Râfiî, Mustafa Sâdık, İ-câzü'l-Kur'an, Beyrut 2003.
- Rummânî, en-Nüket fi i-câzi'l-Kur'an (Selâsü resâil fi i-câzi'l-Kur'an içinde, nşr. Muhammed Halefullah - Muhammed Zaghlûl Sellâm), Kahire, ts. (Dâru'l-maârif), s. 69-104.
- Sâbûnî, Nureddin, Mâturîdiye Akâidi, trc. Bekir Topaloğlu, Dîmeşk 1979.
- es-Sâmirrâî, Fâdıl Sâlih, Lemesâtün beyâniyye fi nusûsin mine't-Tenzil, Amman 2003.
- _____, Belâgatü'l-kelîmeti fi't-ta'bîri'l-Kur'ânî, Ammân 2001.
- Suyûtî, Celâleddin Abdurrahman, el-İtkân fi ulûmi'l-Kur'an, (thk. Muhammed Ebû'l-Fadl İbrahim), yy. 1327.
- _____, Mu'terekü'l-akrân fi i-câzi'l-Kur'an (nşr. Ali Muhammed el-Becâvî), I-III, yy., 1973.
- Şâtîbî, Ebu İshak İbrahim b. Musa b. Muhammed el-Cirnatî, el-Muvâfakât fi usulî'ş-şeria, I-IV, şrh. Abdullah Draz, Dâru'l-fikr, 1975.
- Taşköprülüzade Ahmed Efendi, Mevzuâtü'l-Ulûnı, sad: Mümin Çevik, İstanbul 1975.
- Yavuz, Yusuf Şevki, "İ-câzü'l-Kur'an" mad., DİA, İstanbul 2000. XXI. 403.
- Yıldırım, Suat, "Kur'an" mad., DİA. Ankara, 2002. XXVI, 393.
- _____, Kur'an. İlimlerine Giriş. İstanbul 1983.
- _____, Kur'an-ı Kerim ve Fennî Keşifler, Ankara, 1990.
- Zerkânî, Muhammed Abdülazim, Menâhilü'l-'irfân, I-II, İsa el-Bâbî Matbaası.
- Zerkeşî, Muhammed b. Abdullah, el-Burhân fi ulûmi'l-Kur'an, (thk. Muhammed Ebû'l-Fadl İbrahim), I-IV. 1980, Dâru'l-fikr.
- Zeyn, Mahmud Ahmed, el-Kur'ânü İ-câzün teşrî'iyyün müteceddid, Dubai 2004.

KUR'AN'IN MUCİZELİĞİ VE BAZI İ'CÂZ VECİHLERİ

Murat KAYA*

Abstract:

Allah the Almighty bestowed different miracles to all prophets. Koran is the unchallengeable miracle of the Holy prophet Muhammad (p.b.u.h). Language, literal and metaphorical expressions and messages made the Holy Koran unique and unchallengeable. This article aims to indicate the miraculous peculiarities of the Noble Koran.

Key words: Koran, miracle, Muhammad, literal, metaphorical, unique, unchallengeable

У каждого посланного Пророка, в зависимости от времени было свое чудо. Самое большая чудо нашего пророка это Коран, который просуществует до судного дня. Коран своим языком, стилем, смыслом и знаниями имеет в высшей степени чудесные особенности. По этой причине Коран всем бросал вызов, но никто не смог принести что то подобное. Коран имеет множество чудных сторон. Это статья на примерах раскрывает его чудесные стороны.

Ключевые слова: Коран, чудо, иджаз, тахадди, белегат, фесахат, ганб, тешри иджаз.

Rasûlullâh (s.a.v), kendisinin Allah'ın Rasûlü olduğunu ve Allah katından vahiy aldığını insanlara ilân edip herkesi İslâm'a davet etmeye başlayınca Mekke'li putperestler ona karşı şiddeti giderek artan bir muhalefet başlattılar. Allah'ın hiçbir şey indirmedigini¹ Kur'ân'ın -hâşa- Allah kelâmı değil beşer sözü olduğunu, onu Peygamber Efendimiz'in kendisi uydurup Allah'a nisbet ettiğini söylemeleri,² Allâh Rasûlü'nü muhtelif zamanlarda mecnun, şâir, kâhin, sihirbaz ya da büyüye tutulmuş olmakla itham etmeleri üzerine³ bu iddiaların batıl olduğu bildirildi⁴ ve Kur'ân'ın Cebrail vâsıtasıyla yeri ve gökleri yaratan Âlemlerin Rabbi tarafından indirildiği açıklandı⁵.

İnkârcılar, Kur'ân ve kaynağı hakkında öne sürdükleri iddiaların tutarsızlığını anlayınca başka yollar aramaya başladılar. Kur'ân'da eski kavimlere dâir kıssaların anlatıldığını görünce, Kur'ân'ı başkalarının da yardımıyla Hz. Peygamber'in uydurduğu bir yalan, kendisine dikte edilen eski milletlerin efsaneleri diye karalamaya çalıştılar (el-Furkân 25/4-5). Kur'ân'ı Hz. Peygamber'e bir yabancının öğrettiğini söylediler. Bu iddiâyı Kur'ân, apaçık Arapça ile nâzil olan bir kitabı, ana dili Arapça olmayan bir kişinin dikte etmesinin mantıksızlığını ifade ederek cevap verdi (en-Nahl 16/103; eş-Şuarâ 26/210-212). Hz. Peygamber ve Kur'ân hakkında söyledikleri bu sözler kendilerini dahî tatmin etmeyen inkârcılar, devamlı fikir değiştirdiler⁶. Velhâsıl Kur'ân hakkında birbirini tutmayan farklı farklı iddiâlar ortaya atıldılar.

İşte bu inkârcılara Kur'ân'ın gerçekten Allâh'tan gelen bir kitap olduğunu ispat etmek için bazı mucizelerin gösterilmesi gerekiyordu. Zâten peygamberliğini ilân eden bir kimsenin de sözünde doğru olduğunu ispatlayabilmesi için benzerini insanların yapamayacağı, mucize denilen harikuladeliçler göstermesi şarttır. Nitekim Peygamber Efendimiz şöyle buyurmuştur: *"Gönderilen her peygambere, insanların hidâyetine vesile olacak bir mucize muhakkak verilmiştir. Bana verilen de Allâh'ın bana vahyettiği*

*kelâm nevinden olan Kur'ân-ı Kerîm'dir. Bu sebeple kıyamet günü ümmetimin diğer ümmetlerden sayıca çok olmasını ümit ediyorum"*⁷. Bu sebeple Kur'ân, muhtelif yönleriyle bir mucize olmak üzere gönderilmiş, böylece hem kendi muhtevâsının doğruluğunu hem de Peygamber Efendimiz'in sıdkını ispat etmiştir.

"İ'câz" Arapça "acz" fiilinden müştâk olup bir kimseyi âciz bırakmak, geri bırakmak ve geçmek gibi mânâlara gelir⁸. Istılâhta ise Kur'ân'ın, yüce bir makâma yükselmesi sebebiyle, ister belağati, ister teşrî'î değerleri, isterse gaybî haberleri bakımından olsun, onun bir benzerini getirmekten beşerin âciz kalması mânâsına gelir⁹. Mucize kelimesi ise i'câz masdarının ism-i fâilidir. Sonundaki "s"nin müenneslik alâmeti olduğunu söyleyenler bulunmakla birlikte mübâlağa ifâde ettiğini kabul edenler de vardır¹⁰. Bu tarifteki belâğâte dâir üstünlük, birinci derecede Arapça'ya vâkîf olan edipleri ilgilendirirken, teşrî'î üstünlüğü ve gaybî haberler vermesi, bunlarla birlikte bütün akl-ı selîm ve ilim sâhibi insanları alakadar etmekte ve böylece Kur'ân'ı evrensel bir ilâhî mesaj haline getirmektedir¹¹.

Mucizeler, hissî ve aklî olmak üzere iki kısımda incelenir. Hissî mucizeler ya münkirlerin talebi üzerine, yahut bir lüzûm üzerine gösterilmiş ve daha çok o zamanın insanlarına hitap etmişlerdir. Aklî mucizeler ise daha sonraki insanları da tesiri altına almıştır. Bunlar zaman ve mekânla mukayyet olmayıp, devamlıdırlar. Bu itibarla aklî mucizeyle gelen Peygamber (s.a.v)'in seciyesini, ahlâkını ve tebliğ ettiği Kur'ân-ı Kerîm'i her asırda sayısız mütefekkir ve ilim adamı incelemiştir¹², hâlen de incelemeye devam etmektedirler.

Peygamberlerin mucizeleri, umûmiyetle kendi dönemlerinde öne çıkan ve rağbet gören hususlarda olmuştur. Peygamber Efendimiz'in de bunlar gibi zaman ve mekânla kayıtlı pek çok hissî mucizeleri mevcuttur. Bu mucizeler hadis ve siyer kitaplarında geniş bir şekilde anlatılmıştır. Birkaç misal vermek gerekirse, Mekke'de Kureyşin kendisinden bir mucize istemesi üzerine Peygamber Efendimiz'in ayı ikiye bölmesi¹³, az bir yiyecekten çok sayıda kimseyi doyurması¹⁴, parmaklarından suların akması ve susuz olan büyük bir ordunun kanıncaya kadar bundan içip bütün ihtiyaçlarını gidermesi¹⁵, yerden alıp düşman tarafına attığı bir avuç toprağın düşman askerlerinin tamamına isâbet ederek gözlerini göremez hâle getirmesi¹⁶, daha önceleri kendisine yaslanıp hutbe okuduğu kuru hurma direğinin, yeni yapılan minber dolayısıyla Hz. Peygamber'den uzak kaldığı için inlemesi¹⁷... gibi pek çok hâdise zikredilebilir.

Hız. Peygamber'in bunun gibi birçok hissî mucizesi olmakla birlikte, O'nun en büyük mucizesi Kur'ân-ı Kerîm'dir. Kur'ân, kendisinin mucize oluşunu, Allah'tan başka hiçbir gücün onun bir benzerini getiremeyeceğini bildirmek ve bu hususta inkârcılara meydan okumak (tehaddî) sûretiyle ispat etmiştir¹⁸. Nitekim ilk davet yıllarında insanların imanında rol oynayan en mühim sebep Kur'ân'ın bu mucizevî yapısıdır¹⁹. Kur'ân-ı Kerîm'de çetin inatçılar arasında nakledilen Velid b. Muğîre, Nahl sûresinin 90. âyetini işittiğinde, Kur'ân'daki ilâhî esrarı sezip hakikati itiraf etmek zorunda kalmış ve şöyle demiştir: "Vallahi, Muhammed'den az önce öyle bir kelâm

dinledim ki insan sözü desem değil, cin sözü desem değil! Öyle bir halâveti (tatlılığı), öyle bir talâveti (güzelliği) var ki sormayın! Öyle bir kelâm ki üstü meyveli, altı verimli, bereketli! O muhakkak üstün gelir, ona üstün gelinemez"²⁰.

Kur'ân'ın nâzil olduğu ilk yıllarda Velid gibi edib olan ve olmayan pek çok Arap. onun mucizevî yönlerini tasdik etmiş, bunların çoğu da müslüman olmuştur.

Hz. Peygamber (s.a.v) Kur'ân'ın mucize oluşunu ve bu hususiyetinin ebediyen devam edeceğini bildirdiği bir hadis-i şerifinde şöyle buyurmaktadır: *"Kur'ân-ı Kerim öyle bir kelâm-ı ilâhîdir ki o, vukû bulacak her türlü fânîye karşı insanı selâmete erdiren. Onda sizden öncekilerin haberleri, sizden sonrakilerin durumları, insanlar arasında meydana gelecek hâdiselerin hükümleri vardır. O, hak ile bâtılı tefrik eder, mâlayânî değildir. Kendisini terk eden azgını Cenâb-ı Hak helâk eder. Onun dışında hidâyet arayana Allâh dalâlete düşürür. O, Hak Teâlâ'nın sapasağlam ipi, zikr-i hakîmi ve sırât-ı müstakîmidir. Kendisine bağlananlar hiçbir zaman saptmaz, onu söyleyen diller yanılmaz. Âlimler onu doyamaz, çok tekrardan dolayı tâzeliğini asla kaybetmez, insanları şaşırtan mucizevî özellikleri bitip tükenmez. Cinler, onu dinledikleri zaman; «Gerçekten biz, hayranlık veren bir Kur'ân dinledik» (el-Cinn 1) demekten kendilerini alamamışlardır. Kur'ân'a dayanarak konuşanlar doğru söylerler, onunla hüküm verenler isâbet ederek âdil davranırlar. Onu tatbik edenler ecir kazanır, ona çağırان dosdoğru yolu bulur"*²¹.

Şimdi de Kur'ân'ın, ilk nâzil olduğu günlerde mucizeliğini nasıl ilan ettiğine bakalım:

KUR'ÂN'IN MEYDAN OKUMASI (TEHADDÎ)

Kur'ân'ın nâzil olduğu dönemde Araplar arasında çok ateşli bir edebî rekabet yaşanmakta, önde gelen şâirler, bazen yıllarını vererek hazırladıkları kasideleriyle, hatipler de nutuklarıyla panayirlarda yarışmaktaydılar. Bütün insanların izleyebileceği açık meydanlarda zamanın edebiyat üstadlarına takdim edilen edebî ürünlerin, nasıl titiz eleştirilere tâbi tutulduğu kaynaklarda belirtilmektedir. Meselâ Hansâ, Ukaz panayırında en meşhur şâirlerden Hassân bin Sâbit'in bir beytinde tam sekiz hata bulmuştu²². İşte böyle bir edebî ortamda Allah Teâlâ, inkârcılara meydan okuyarak Kur'ân-ı Kerim'in, bütün insanları benzerini ortaya koymaktan âciz bırakan bir mükemmelliğe sahip olduğunu ilân etti.

Mekke ve Medîne döneminde birçok defâ tekrar edilen bu meydan okuma, Kur'ân'da dört safhada²³ gerçekleşmiştir ki bu da, muârizları birden bire şaşırtmamak, onlara kendi imkân ve kudretlerini yeterince kullanabilecekleri bir mühlet vermek içindir. Birinci aşamada, Mekkeli müşriklerden Kur'ân'ın tamamına benzer bir kitap getirmeleri talep edilmiştir: **"De ki: Yemin ederim! Eğer insanlar ve cinler, bu Kur'ân'ın benzerini yapmak için bir araya toplansalar, hatta birbirlerine destek olup güçlerini birleştirseler bile, yine de onun gibi bir Kitap meydana getiremezler"**²⁴.

İkinci safhada Kur'ân sûrelerine benzer on sûre getirmeleri talep edildi: "Yoksa

“Kur’ân’ı kendisi uydurmuş” mu diyorlar. De ki: “İddianızda tutarlı iseniz, haydi (belağatta) onunkine benzer on sûre getirin, isterse kendi uydurmanız olsun ve Allah’tan başka çağırabileceğiniz herkesi de yardımınıza çağırın!” (Hâd 11/13).

Fakat onlar, bu dâvete de herhangi bir mukabelede bulunamadılar. Üçüncü aşamada Kur’ân’ın bir sûresinin benzerini getirmeleri istendi: **“Yoksa «Onu kendisi uydurmuş» mu diyorlar? De ki: «Öyleyse, iddianızda tutarlı iseniz haydi onunkine benzer bir sûre ortaya koyun ve Allah’tan başka çağırabileceğiniz kim varsa hepsini de yardımınıza çağırın»”** (Yunus, 38).

Dördüncü safhada ise Kur’ân, tam misli olmasa da kısmen olsun, kendisine benzer bir söz söylemeye dâvet etti: **“Eğer kulumuza indirdiğimiz Kur’ânın Allah’ın sözü olduğu hakkında şüpheniz varsa, haydi onun sûrelerinden birine benzer bir sûre meydana getirin ve Allah’tan başka şâhitlerinizin (güvendiklerinizin, yardımcılarınızın) hepsini çağırın, iddianızda haklı iseniz”** (el-Bakara 2/23).

Mekke dönemine âit safhalarda **mislehû** diye benzeri teklif ediliyordu. Nüzul sırası ve meydan okuma safhası bakımından en son olan bu âyette ise teb’iz ifade eden **min mislihî** buyrulmuş, böylece **tahdîdî** bir nazîre değil, **takrîbî** bir nazîre de olabileceği bildirilmiştir. Yani **“Sizden tam bir nazîre istemiyorum, bilâkis herhangi bir cihetle kayıtlı olmaksızın, herhangi bir şekilde benzer söz getirmeniz bile yeter”** denilmiştir²⁵.

Bakara sûresinin 24. âyet-i kerimesinde inkarcılar ikaz edilerek böyle bir muârazayı hiçbir zaman yapamayacakları, dolayısıyla isyandan vazgeçerek ilahî azaptan kurtulmalarının kendileri için daha faydalı olduğu bildirilmiştir. Bu âyetteki **“Ve len tefalûû”** **“ki asla yapamayacaksınız..”** ibaresi öyle bir eminlik ve kat’îlik hissi ifade etmektedir ki, böylesi bir hüküm ancak ilmi ve kudreti sınırsız, tam ve kusursuz olan bir zât, yani Allah tarafından konulabilir. Yaratıklardan hiç bir kimse, beşer açısından gayb, yani belirsiz ve kapalı olan istikbale ait böylesi bir kesinlikte hüküm veremez. Muhâtaplar, acziyetlerini ilân ve iddia eden bu sözü duydular, bu söz gönüllerinde yerleşti, dilden dile dolaştı ve böylece, Kur’ân’a muâraza edemeyeceklerini anladılar. Bu âyet onların âcizliklerini ufuktan ufuğa taşıdı, yetersizliklerini tescil etti ve onların, dillerini âdetâ mühürledi²⁶. Şayet bu âyetlere muhâtap olan kimseler hakikî bir şekilde muârazaya güç yetirebilseler ve bunu yapabilecek bir kudrete sahip olsalardı, Hz. Peygamber’in nübüvvet davasını geçersiz kılıp mesnedlerini ve delillerini boşa çıkarma hususundaki ihtirasları yüzünden, ellerinden gelebilecek hiçbir tedbiri geri koymazlar, ne pahasına olursa olsun, bunu gerçekleştirme yollarını ararlardı. Eğer böyle bir şeyi de gerçekleştirmiş olsalardı, bu da herkes tarafından duyulmuş olur ve mesela Müseylimetu’l-Kezzab’ın hezeyanları misali, bize kadar da nakledilirdi²⁷.

Bazı âlimler tehadîdin safhalarını üç veya dörtle sınırlandırırken, Zerkeşî gibi bir kısmı da detaylandırmış, sayıyı biraz daha artırmıştır²⁸. Said Nursî ise hepsini kapsayacak şekilde dokuz maddeyle şöyle açıklamıştır:

1. Yüksek nazmı, gaybî haberleri, ihtiva ettiği ilimleri ve yüksek hakikatleri ile birlikte tam bir Kur'an'ın mislini, ümmî bir şahıstan getiriniz. 2. Eğer bu şekilde mislini getirmek gücünüzün üzerinde ise, belîğ bir nazımla uydurma şeylerden olsun, getiriniz. 3. Eğer buna da kudretiniz yetmezse, on sûre kadar bir mislini yapınız. 4. Bu da mümkün olmadı ise, uzun bir sûrenin mislini yapınız. 5. Eğer bu da size kolay değilse, kısa bir sûrenin misli olsun. 6. Eğer ümmî bir şahıstan imkân bulamadı iseniz, âlim ve kâtib bir adamdan olsun. 7. Bu da olmadığı takdirde, birbirinize yardım etmek sûretiyle yapınız. 8. Buna da imkân bulunmadığı takdirde, bütün insanlar ve cınlerden yardım isteyiniz ve bütün fikirlerin neticelerinden istifade ediniz. Neticeleri, tamamen yanınızda bulunan Arapça kitaplar mevcuttur. Bunlarla Kur'an arasında bir mukayese yapılırsa, Kur'an mukayeseye gelmez. Çünkü hiçbirine benzemiyor. Öyle ise Kur'an ya hepsinden aşağıdır veya hepsinden yukarıdır. Birinci ihtimal bâtil ve muhaldir. (Böyle olsaydı herkes benzerini yapabilirdi). Öyle ise hepsinden yukarı, hepsinin üstünde bir kitaptır. On üç asırdan beri (müellif için on üç, bizim için ise on beş) misli vücuda gelmemiştir, bundan sonra da vücuda gelemeyecektir vesselâm. 9. "Bizim şâhitlerimiz yoktur. Eğer muârazaya girişsek, bizi destekleyecek kimse yoktur" diye gösterdikleri o bahaneyi de def'etmek için, "Şâhitlerinize de müsaade edilmiştir. Onları da çağırın, size yardım etsinler" buyrulmuştur²⁹.

Müşrikler bu tehdîdîye cevap veremedikleri için onun yerine; yalanlama, kışkırtma, iftira gibi saldırgan bir tavır takındılar; "Bu ancak nakledile gelen bir sihirdir"³⁰, "Süregelen bir sihirdir"³¹, "Bizzat kendisinin uydurduğu bir yalandır"³², "Öncekilerin masallarındır"³³ gibi hakikate tekabül etmeyen, ayrıca kendi kararsızlık ve tutarsızlıklarını da gösteren bir takım haksız iftirâlarla meşgul oldular. **"Bu Kur'an'ı dinlemeyin! Okunurken gürültü yapın, belki gâlip gelirsiniz"** (Fussilet 41/26) diyerek acziyetlerini iyice ortaya koydular.

Kur'an'ın asırlardır insanları âciz bırakan mucizevî yönleri nelerdir. Şimdi de bunlardan bir kısmına kısaca temas edebiliriz:

Kur'an'ın Mucizeliğini Gösteren Bazı Hususlar

Kur'an-ı Kerim'in muciz bir kitap olduğu ittifakla kabul edilmekle birlikte onun hangi yönlerden mucize olduğu hakkında ihtilaf edilmiş, günümüze kadar âlimler pek çok farklı görüşler ileri sürmüşlerdir:

Rummânî (v. 384/994) i'câz vecihlerini yedi başlık altında incelemiştir. Şöyle ki: Muâraza için birçok sebep mevcut olmasına ve buna şiddetle ihtiyaç duyulmasına rağmen Arapların Kur'an'a muâraza yapmamaları, Kur'an'ın bütün insanlara meydan okuması, belağati, ilerde vuku bulacak hadiseleri doğru bir şekilde haber vermesi, bilinen edebî şekillerden ayrı olması, her mucizeye kıyas edilebilmesi ve sarfe'dir³⁴. Hattâbî (v. 388/998) i'câzın Kur'an'ın belâğatında olduğunu söylemekle birlikte, bu konuda başka bir hususa daha dikkat çekerek, Kur'an'ın kalblerde meydana getirdiği

derûnî ve manevî tesiri açıklar. Kur'ân'dan başka hiçbir manzûm ya da mensûr söz, kulağa geldiğinde, korku ve dehşet halinde bile olsa, kalbe lezzet ve tatlılık vermez. Kur'ân'ı dinlediğinde gönüller huzur duyar, kalpler, açılır. İnsan onun hazzını aldığı anda derinden sarsılır, içini korku kaplar, tüyleri diken diken olur ve kalbi çarpmaya başlar. Kur'ân onun nefsi ile içinde gizlediği köklü inançları arasına girer. Rasûlullâh'ın nice düşmanı vardır ki onu öldürme niyetiyle gelmiş, Kur'ân'ı işitince hiç vakit geçirmeden ilk düşüncesinden vazgeçmiş, onunla anlaşmış ve dinine girmiş, düşmanlığı dostluğa, küfrü îmana dönmüştür.³⁵

Bâkîllânî'ye (v. 403/1012) göre ise i'câz vecihleri üçtür: Kur'ân'ın gaybî haberler ihtivâ etmesi, ümmî bir kimse vâsıtasıyla tebliğ edilmesi ve Kur'ân'ın hiçbir beşerin ulaşamayacağı derecede belâğatın zirvesinde olan bir nazım, tertip ve te'lîfe sahip olması³⁶. Cürcânî (v. 471/1078) öncekilere nazaran biraz daha farklı bir nazariye ortaya koymuş ve i'cazın Kur'ân'ın nazmında olduğunu bildirmiştir. Ona göre kelamın unsurları üçtür: Lafız, mânâ ve nazm. Nazım, kelamı ancak nahv ilminin gerektirdiği biçimde ortaya koymak, sözkonusu ilmin kanun ve usullerine uygun davranmak, belirlediği metodları bilip onlardan sapmamak, çizdiği prensipleri gözetip onlardan hiçbirini ihlal etmemektir. Cürcânî'ye göre, istiâre, kinâye, temsîl ve bütün çeşitleriyle mecaz, nazımın gereklerindendir³⁷.

Suyûtî'ye göre i'câz vecihleri çoktur ve sınırlandırılmaz. Kendisi üç ciltlik eserinde otuz beş madde zikretmiştir.³⁸ Kurtubî ise bunu on maddede anlatır.³⁹ Muâsır âlimlerden Mustafâ Sâdık er-Râfî'ye göre i'câz şu alanlarda tahakkuk etmiştir: Kur'ân'ın kendisine has mûsikîsi, belâğatı, insanlara tesir etmesi, tarihi (Nüzûlû, cem'i vs...), lüzumsuz söz ve kelime bulunmaması ve ilmî hakikatleri ihtivâ etmesi⁴⁰.

Kur'ân Allah kelâmı olduğu için onun i'câz vecihlerini sınırlandırma hususunda âlimler tam bir karara varamamışlardır⁴¹. Bazı âlimler i'câzı muayyen hususlara inhisar ettirmişlerdir. Ancak cumhûrun görüşünü dikkate aldığımızda doğru olan, i'câz vecihlerini tahdit etmemektir⁴². İ'câzı, her hangi bir mevzû ile sınırlandırmak mümkün gözükmemektedir. Çünkü zaman ilerledikçe, Kur'ân'ın mucizelik istidâdı da onunla birlikte yeniden anlam kazanarak farklı boyutlarıyla beşeriyetin ufkunu süslemeye devam etmektedir. Bu sebeple Kur'ân'ın i'câzı bir kişinin, hatta bir cemaatin herhangi bir zamanda tam olarak ortaya koyabileceği bir şey olmaktan çıkmıştır. Bu konuda çalışan âlimler onun esrarından ancak bir kısmı aydınlatabilirler⁴³. Şu halde Şâtîbî'nin dediği gibi, "Kur'ân'ın mucize oluşu, belli bir sûre ya da belli bir âyete veya belirli bir tarz ve üslûba has değildir; aksine mucize olan onun mâhiyetidir, kendisidir... Onun i'câzının hangi yolla olduğu farz edilirse edilsin, ona delâlet edecek olan Kur'ân'ın bizzat kendisi ve mâhiyetidir ve onun hangi tarafını ele alacak olursanız olun, o yön, sizi Rasûlullâh'ın doğruluğuna götürecektir"⁴⁴.

Bununla birlikte biz, öne çıkan i'câz vecihlerinden bir kısmını burada kısaca açıklamaya çalışacağız:

1. Kur'an'ın Belağatı, Fesâhatı ve Nazmı (el-İ'câzu'l-Beyânî)

Her peygamber kavminin diliyle gönderildiği gibi⁴⁵ Kur'an-ı Kerîm de apaçık bir Arapça ile nazil olmuştur⁴⁶. Arapça indirilmiş olan Kur'an'da, kelimelerin seçimi, cümlelerin teşkili ve mevzuların anlatımı gibi hususlarda. Arapça'da bilinen şekillere göre farklılık arz eden ve kendine has olan eşsiz bir üslûb kullanılmıştır. Bir mukayese yapıldığında, insanların kullandıkları üsluplarla Kur'an'ın üslûbu arasında çok büyük farklar olduğu görülür. Yani Allah kelâmı ile beşer kelâmı arasındaki fark yaratanla yaratılan arasındaki fark gibidir⁴⁷.

Rummânî'nin (v. 384/994) belirttiğine göre “anlamı, münâsip ve güzel lafızla zihinlere ulaştırmak” demek olan, üst, orta ve alt tabakaları bulunan belâğatın en yüksek derecesi Kur'an'da mevcuttur. Bu bakımdan Kur'an'ın hem Arapların hem de Arap olmayanların benzerini ortaya koyamayacakları bir i'câz husûsiyeti vardır⁴⁸.

Kur'an'ın, ses nizamında ve lisanî güzelliğinde ortaya çıkan tatlı ve dikkat çekici lafızları kullanması; hem avam hem havas herkesi tatmin etmesi; hem akli hem de ruhu birlikte doyurması; nazımının kuvvetli ve mütenasip olması; tek bir mânâyı bir çok lafız ve değişik yollarla en fasih bir şekilde takdim etmesi; insanlar açısından bir arada kullanılması mümkün olmayan ve biri diğerinin zıddı iki ayrı gayeyi teşkil eden icmâl ve beyânı bir arada bulundurması; lafız için mânâyı, mânâ için de lafzı heder etmemesi gibi pek çok lisanî üstünlükleri mevcuttur ve bunlarla insanlara karşı meydan okumuştur.

Kur'an'ın meydan okuması, insanların aynı lafızlarla, aynı üslupla, belâğat açısından benzerini getirmeleri yönünde değildir. Zira insanların sözlerinin de böyle bir nazîre yapmak imkânsızdır. Bu sebeple “Üslûb-i beyân, aynıyle insân” denilmiştir. Herkesin kendine mahsus bir tarzı vardır. Dolayısıyla ifâdelerini başkasınıninkine benzetebilenler pek enderdir. Kur'an'ın insanlara meydan okuduğu esas nokta ise, üslûbu ve ifâde tarzı nasıl olursa olsun, belâğat ve beyân itibariyle hakikati tesirli bir tarzda ifâde etme açısından Kur'an'ın seviyesinde bir kelâm getirmeleridir. Nitekim edipler ve şâirler arasındaki mukâyese de bu mânâda yapılmaktadır⁴⁹.

Âlimlere göre Kur'an'ın i'câzı onun sadece Arapça kelimeler kullanmış olmasıyla alâkalı görülmemelidir, çünkü bu kelimeleri Araplar daha önce de kullanıyorlardı. İ'câz sadece anlam yönüyle de ilgili değildir, zira Kur'an'ın mânâsının bir kısmı önceki kutsal kitaplarda da mevcuttur. Diğer taraftan Kur'an'da yer alan ilâhî bilgiler, varlığın başlangıcı ve işleyişi, insanın yaratılışı ve akıbeti, gaybdan haber verme gibi hususlar da Kur'an'ın kendi bünyesine has i'câzını teşkil etmez. Bu tür bilgiler Kur'an'ın dışında Arapça'daki bir başka söz dizimi, hatta bir başka dille veya dil dışı bir yolla da anlatılabilir. Ancak bunlar, okuma yazma bilmeyen, başkalarından ders almayan bir peygamber tarafından nakledildiği için i'câz vechi olarak görülmüştür. Kur'an'ın kendi yapısına has olan asıl i'câzı onun sahip olduğu özel söz dizimiyle ilgilidir⁵⁰.

Bu özel söz diziminde öne çıkan belâğat, sözün hâlin gereklerine mutâbık olması

ve lafzın hassas bir şekilde kastedilen mânaya uymasındır. Bir insan, kendisine ne kadar kudret verilirse verilsin bu gâyenin zirvesine çıkmaya güç yetiremez. İnsanın, belâğatı hakkıyla gerçekleştirebilmesi için Arapça'nın bütün lafızlarını müterâdifleriyle birlikte gözden geçirmesi ve onların içinden kastedilen mânâya ve hayal edilen sûrete en münâsip olanını seçmesi lâzımdır. Söz; zihindeki mânâ, ona delâlet eden lafız ve muhayyilede onun için oluşturulan sûretin hassas uyumu nisbetinde belîğ sayılır⁵¹. İnsan ise bu kadar zor bir işi tam olarak yapamaz. Ancak kabiliyeti nisbetinde bir kısmına muvaffak olabilir. Muhammed Saîd Ramazan el-Bûtî, insanın, bütün gayret ve çabasına rağmen bu hedefi gerçekleştirememesinin iki sebebi olduğunu bildirir:

a. Mânâlar, fikirler ve tasavvurlar insan nefsinin derinliklerinden zuhur eder. Lafızlar ve tabirler ise insana hâriçten gelir. Bu sebeple de sınırlı ve kısıtlıdır. Dolayısıyla üzerinde ittifak edilen husus şudur ki: Bir dil ne kadar geniş olursa olsun, mânâ ve hislerin çok cüz'î bir kısmını ifade edebilir. Meselâ "elem" ve "güzel" kelimelerini pek çok şuur, his ve mânâ çeşidine karşılık olarak kullanmaktayız. Bu çeşitleri tefrik ederek her biri için en uygun lafzı kullanamıyoruz. Bunun gibi kelimelerin ekserisi birbirinden farklı birçok mânâlar için kullanılmakta, aralarındaki müşterek nokta da sathî alâkalardan öteye gitmemektedir. Bir insan bu dallanmış mânâları tam ifade edebilmek için uğraştığında buna tâkatinin yetmeyeceğini anlar.

b. Kur'ân'ın kendisiyle nâzil olduğu Arap lügati, bahsedilen bu kusurlara rağmen, büyük bir kelime ve lâfız deryâsıdır. Bu kelimelerin büyük çoğunluğu da müterâdiflerdir. Bir yazar ne kadar belîğ olursa olsun, zihninde ne kadar çok kelime bulunursa bulunsun, kelimelerin tamamını bütün müterâdifleriyle ve bütün açıklığı ile bilmesi mümkün değildir. Bu sebeple içinden geçen mânâ ve hislere en yakın olan kelimeyi seçip kullanması imkansızdır. Ancak konuşmak ve yazmak istediğinde hızlı bir şekilde düşünür ve ilk aklına gelen ve kendisine kolay gelen bir kelimeyi alıp kullanır. Kullanması gereken kelime üzerinde biraz daha düşünse mânâya daha uygun olan bir başkasını bulabilir. Ancak bunu sürekli bir şekilde devam ettiremez. Bazı yerlerde muvaffak olsa, çoğu yerde bunu başaramaz. Maksudını daha açık bir şekilde ifade edecek kelime ve müterâdifler her zaman için mevcut olmaya devam eder⁵².

Bununla birlikte hissedilen mânâların sâdece en münâsip kelimeyi seçmekle ifade edilmesi de mümkün olmayabilir. Kelimelerin dizilişi, cümlelerin teşekkülü, metnin siyak ve sibakı da mânâ ve hislerin ifade aracıdır. Kur'ân-ı Kerim müterâdifler arasında delâlet itibarıyla en uygun, tasvir açısından en mükemmel olan kelimeyi almaktadır. Dilin imkanları tükenip geride dil sınırlarının ötesinde bazı mânâ ve tasavvurlar kaldığında, Kur'ânî kelimeler onları nazım, ses, vezin ve ölçü yoluyla ifade yoluna gitmektedir. Bunlar da okuyucunun, kelimeleri birbirine kaynaştırarak tilâvet ettiği veya dinlediği esnâda hissettiği ve Kur'ân'ın bütünlüğü içinde mevcut olan mânâlardır (el-Bûtî. Ravâî', s. 140.) Bu sebeple pek çok âlim, Kur'ân'ın i'câzını nazmında görmüşlerdir. Meselâ Hattâbî (v. 388/998) şöyle demektedir: "Kelâm şu üç şeyden teşekkül eder: Taşıyıcı olan lafız, lafızla ayakta durabilen mânâ, bu ikisini birbirine bağlayan nazım" (Hattâbî, s. 24).

Bütün bunlardan çıkarılacak netice, Kur'ân kelimelerinin üstün vasıflarını insanların sözlerinde ve tabirlerinde bulmanın mümkün olmadığıdır. Kur'ân, kelimeleri, mânânın sathını, derinliklerini, farklı tasvir ve hususiyetlerini ihtiva edecek şekilde kullanır. Mürâdif kelimeler içinde, verilmek istenen mânâyı en münâsîp olanı seçer. Meselâ Mısır Azizi'nin hanımı tarafından, kendisini ayıplayan kadınlara verilen daveti ifâde etmek için kullanılan kelimeye bir bakalım. Gayet düzenli, lüks ve göz alıcı bir mekanda onları oturtmuştu. Ellerini kestikleri ifâde edildiğine göre bu mecliste yemek ikram edildiği muhakkaktır. Kur'ân bunu anlatır fakat "yemek" kelimesini kullanmaz. Çünkü bu kelime, çevresindekilerin yemek arzu ve iştahını tasvir etmekte, dolayısıyla fikir ve hayali mutfağa çekmektedir. Kur'ân-ı Kerim, hiçbir karışıklık ve çirkinlik hissettiren tasavvura dokunmadan, lüks sofrada yenen yemeği nezih bir şekilde ifâde etmek için çok güzel ve tam yerine oturan bir tabir icad etmiştir. Şimdi âyete bakalım:

"Hanım o kadınların kendisi aleyhindeki bu dedikodularını işitince onları konağına dâvet etmek üzere dâvetçi gönderdi. Onlar için dayalı döşeli mükellef bir sofra hazırlattı" (Yûsuf 12/31).

"Oturup yaslanılacak yer, koltuk, yastık" gibi mânâlara gelen **Muttakian** kelimesi burada, siyak sibak ve cümlede kullanımı itibariyle rahat, lüks, keyif verici, güzel ve zengin bir sofra tasviri vermektedir. Âyet, yemekten hiç bahsetmemekle birlikte, hem onun en âlâsını ifâde etmekte hem de kadınların içinde bulundukları müreffeh ortamın tasvirini pek çok ayrıntısı ile sunmaktadır⁵³.

Kur'ân'ın nazmı, kelimeleri seçmesi ve onları en münâsîp yerlerde kullanması hususunda bir misal de, şu âyetlerin mukâyesesi ile verilebilir: Abese sûresinde şöyle buyrulur: **"O kulakları patlatan kıyamet sayhası geldiği zaman! İşte o gün kişi kardeşinden, annesinden, babasından, hanımından ve evlatlarından kaçır. O gün onlardan her birinin başından aşkın derdi ve fâsası vardır"** (Abese 80/33-37).

Meâric sûresinde de şöyle buyrulur: **"Her mücrim o günkü azaptan kurtulmak için fîdye olarak oğullarını, hanımını, kardeşini, kendisini barındıran sülalesini, hatta yeryüzündeki kimselerin tamamını verip de kurtulmak ister. Lâkin ne mümkün! O cehennem alev alev yanan bir ateştir. Eli, ayağı, bütün uzuvları sökülüp atar. Çağırır îmana sırtını dönüp haktan yüz çevireni, bir de servet toplayıp yığan ve hayırdan harcamayanı. Gerçekten insan çok hırslı ve sabırsız olarak yaratılmıştır. Başı derde düştü mü sızlanır durur. Ama servet sahibi olunca da pinti kesilir. Ancak namazlarını devamlı kılanlar böyle değildir"** (el-Meâric 70/11-22)

Abese sûresinde kardeş zikredilerek başlanmış onu anne, baba, hanım ve çocuklar takip etmiştir. Meâric sûresinde ise bunun aksine çocuklardan başlanmış, hanım, kardeş, kabile ve yeryüzündeki diğer insanlar sayılmıştır. Bu tanzim rasgele bir şey olmayıp pek çok hikmetlere mebni yapılmıştır. Bunların bir kısmından şöylece bahsetmek mümkündür: Abese'de mevzu kaçma üzerinedir. İnsan önce uzak olandan kaçır en son ise kendisine yakın olan kimseden kaçır. Burada zikredilenler içinde insana en uzak olan kardeş, en yakın olan da zevce ve çocuklardır. Çocuklar hanımdan da sonradır. Zira

bir insan hanımından ayrılabilir, lâkin çocuklarından hiçbir zaman ayrılamaz. Onları koruyup kollamak ister, üzerlerine titrer.

Âyette anne, babadan önce zikredilmiştir. Çünkü baba yardım etme, zararlardan koruma hususunda, anneye göre daha güçlü ve kuvvetlidir. İnsan ise o anda korku ve kaçma hâlinindedir ve kuvvetli kimselerin yardımına muhtaç durumdadır. Zevceden kaçış da babadan sonraya bırakılmıştır. Çünkü insanın kalbi ona daha çok bağlıdır. Hanımı bir kimsenin sır ortağı ve hayat arkadaşıdır. Abese sûresinde siyak, tanıdıklardan ve yakınlardan kaçış ve kendi başına kalmak isteyıştır. Çünkü o gün herkes kendini kurtarma derdindedir ve en yakınlarına dahi bakma fırsatı yoktur. Hatta onların hak iddia etmelerinden korkmaktadır. Bu kaçış manzarası aynı konuyu işleyen sûrede anlatılmıştır. Zira “Abûs: surat asmak”, ülfet etme ve açılmanın zıddı olarak bir iç kaçışı bildirdiği gibi “tevellî: yüz çevirmek, dönmek” de kaçmanın bir çeşididir. Aynı şekilde 10. âyetteki “telehî: ilgi göstermemek” kelimesi de bir şekilde kaçışı ifade etmektedir.

Meâric sûresindeki görüntü ise tâkat getirilemeyecek bir azâb sahnesidir. Mücrim, alevlenmiş ve kızışmış olan cehennem ateşine atılmak için getirilmiştir. Bu mücrim, bütün yolları deneyerek ve her şeyini feda ederek kurtulmak istemektedir. Bu da onu en yakını olan çocuklarından başlamaya ve biricik yavrusunu, cehennem azgın ateşinin dibine atmaya sevk etmektedir. Durumun vahameti ve korkunçluğu icabı, burada kalbe en yakın olandan başlanmıştır. Şuna da dikkat etmek lazım ki, burada söz konusu olan kimse normal birisi değil mücrimdir. Mücrim, kendi kurtuluşu için her şeyi yapmaya hazırdır, hatta en yakınına dahi ateşe atabilir. O, kendi işlediği cürüm sebebiyle insanların tamamını fedâ eder ve onların cehennemde yanmasına hiç aldırmaz.

Bu manzaradan önce 10. âyette konuyla alakalı olarak **“Birbirlerine gösterildikleri halde hiçbir candan dost, dostunun hâlini sormaz”** buyrulurken sonrasında da insanın çok hırslı, sabırsız, başı derde düştüğünde sızlanıp duran bir yapıya sâhip olduğu söylenir. Böylece siyak sibak münasebeti hâsıl olur.

İnsanın kendisine en yakın olan kimseleri dahi fedâ etmesi gösteriyor ki o azap, bütün tasavvurların üstünde ve korkusu hayalin ötesindedir. Bu sahnenin azaptan bahsederek başlayan bir sûreye konulmasıyla mevzûlar arasında kurulan muazzam âhenk de Kur’ân’ın ilâhî üslûbundaki azamete delâlet etmektedir.

Abese sûresindeki âyetlerde **“mer’ü”** kelimesi kullanılmıştır. Halbuki öncesindeki âyetlerde **“insan”** kelimesi kullanılmıştı. Bu kelime sâdece erkekler için kullanılırken insan kelimesi hem erkek hem de kadın için kullanılır. Takdim edilen manzarada ise kişinin hanımından kaçtığı bildirilmektedir. Öyleyse kadını ifade etmeyip sadece erkeği ifade eden **“el-mer’ü”** kelimesi kullanılmalıydı. Aynı şekilde bu kelimenin çoğulu olan **“ricâl”** cinler için de kullanılmaktadır. Âyet **“el-mer’ü”** kelimesiyle bu kaçışın insanlar gibi cinlere de şamil olduğunu bildirmektedir. İnsan kelimesi ise cinleri içine almaz. Yine bu kelime **“racül”** kelimesinin aksine büyük küçük bütün erkekleri ihtiva etmektedir. Erkeklerin kaçıştığı ifade edilen bir ortamda ise kadınların kaçmasından

bahsetmeye hâcet yoktur. Bu durumda, hiçbir açık kapı bırakmayan, makâma ve ifâde edilmek istenen mânâyâ en münâsip kelime “el-mer’ü” kelimesidir⁵⁴.

Kur'an'ın fesâhat alanındaki bir husûsiyeti de şudur: Kur'an'da bazı kelimeler sâdece cemî sîğasıyla kullanılır, müfredleri hiç kullanılmaz. Mesela “leb” kelimesi hep çoğulu ile “el-bâb” şeklinde kullanılır. (Zümer, 21; İbrahim, 52) Müfred kullanılması gerektiğinde “kalb” devreye girer. Çünkü “bâ” harfinde şiddet sıfatı vardır. Ona ancak şiddetli bir lâm uygun gelir ve bu kelimeyi rahatlatır. İki bâ arasına bir fâsıla da girince harflerin geçişi ve kelime yumuşar, rahat okunur hâle gelir. Buna mukâbil aynı vezindeki “cûbb” kelimesi kullanılır. Çünkü bu kelimenin harfleri birbirine uygundur ve fesahatı bozacak bir zorluk yoktur. Yine “ekvâb” kelimesi kullanılmakla birlikte, müfredi kullanılmaz. Çünkü müfredinde cemisindeki kadar incelik, güzellik ve tenâsüb yoktur. Aynı şekilde “el-ercâ” kullanılır, müfredi hiç geçmez. Bunun aksine “el-ard” kelimesi müfred olarak kullanılır, cemisi kullanılmaz. Cemiye ihtiyaç olduğunda bütün tefekkür ve düşünceleri uzun müddet secde ettirecek mükemmel bir usul kullanılır ve “Seb'a semâvâtın ve minel ardi mislühünne” denir. (Talak, 12) “el-ecr” kelimesi için de benzer bir metod kullanılarak gayet rakîk, latîf ve tatlı bir ifâde kullanılmıştır: **fe evkid lî yâ hâmânu alat-tîn** (Kasas, 38). Tabii burada daha başka i'câz yönleri de mevcuttur; firavunun durumunu tahkir, akılsızlığını ve şaşkınlığını tasvir gibi⁵⁵.

Görüldüğü üzere Kur'an'da hiçbir zaman fesâhat sırrı bozulmamıştır. Buraya kadar Kur'an'ın kelime kullanımı ve cümle yapısı hususundaki titizliğine temas etmeye çalıştık. Aynı şekilde harfleri kullanmada da husûsî bir metod tâkip edilmiş, mânâyı en güzel ve en açık bir şekilde ifâde etmek için harf-i cerlerin birbiri yerine kullanılması veya hazfedilmesinde beşer üstü bir mükemmellik sergilenmiştir. Kaynaklarımızda bunun misalleri pek çoktur⁵⁶. Kur'an'ın üslûp husûsiyetlerini ise müstakil bir başlık hâlinde daha geniş olarak açıklamaya çalışacağız.

Kur'an'ın beyân yönünden mucize oluşu, onun en mühim ve en umûmî i'câz vechidir. Çünkü Kur'an'ın belâğat, fesâhat ve kendine mahsus üslûp hususiyetleri onun tamamını içine alır. Uzun veya kısa bütün sûre ve âyetler bu vecihten nasibini almıştır. Meselâ gaybdan haber vermesi, teşriî ve bilimsel i'câzı böyle değildir. Bu sebeple pekçok âlim Kur'an'ın i'câzını daha çok onun beyânında aramışlardır.

2. Gaybî Haberler Vermesi

Kur'an'ın, **Allâmu'l-guyûb** olan Allah Teâlâ tarafından gönderildiğine delalet edecek şekilde, gaybe dâir haber ve işaretler ihtivâ etmesi, onun diğer bir i'câz vechidir. Kur'an, hem geçmişe, hem hâle, hem de geleceğe dair işaretler, bilgiler ve göndermeler içermektedir⁵⁷. İnsanın ilk yaratılış sahnesini, burada cereyan eden hâdiseleri; önceki toplumları, onların hayat hikayelerini; kendilerine gönderilen peygamberlerle münasebetlerini anlatması mâziye âit gayb haberleridir. Cenâb-ı Hakk'ın zât-ı ulûhiyeti, sıfatları, fiilleri, melekler âlemi, cinler âlemi, kabir âlemi, cennet cehennem ile alakalı haberler, bilhassa ehl-i kitab, münafık ve müşriklerin içlerinden geçirdikleri hîle ve tuzakları, psikolojik yapılarını anlatan âyetler nüzul zamanıyla alâkalı gaybî bilgilerdir.

Gaybe dâir haberlerin en başta gelenleri ise, bilhassa gelecekte cereyan edecek hâdiseleri mevzû edinen âyetlerdir. Bildirilen bu haberlerin, haber verildikleri gibi aynen tahakkuk ettiği tarihen de sâbit olduğundan, Kur'ân'ın gaybleri en iyi bilen Allah tarafından indirildiğinde şüphe kalmamıştır.

Allah Teâlâ, Hz. Meryem'in doğumunu haber verdikten⁵⁸ ve Hz. Yusuf'un kıssasını anlattıktan sonra⁵⁹ bu hâdiselerin gayb olduğunu bildirmiş, Hz. Nuh'un kıssasından sonra da: **“İşte bunlar gayb haberlerindendir. Bunları sana vahiyle bildiriyoruz. Bundan önce bunları ne sen bilirdin, ne de kavmin...”** (Hâd 11/49) buyurmuştur.

Geleceğe âit haberler hususunda Allah Teâlâ şöyle buyurur: **“Evet, Biz ileride onlara delillerimizi gerek dış dünyada, gerek kendi öz varlıklarında göstereceğiz ki Kur'ân'ın, Allah tarafından gelen gerçeğin ta kendisi olduğu onlar tarafından da iyice anlaşılacak. Rabbinin her şeye şahid olması yetmez mi?”** (Fussilet 41/53).

Âyetten şu hususları çıkarmak mümkündür: Birincisi, Allah insanlara delillerini gösterecektir. İkinci olarak bu gösterme işi, istikbalde, yani Kur'ân'ın nüzûlünden sonra, ileriki bir zamanda olacaktır. Üçüncüsü bu deliller hem dış dünyada, hem de kendi öz varlıklarında olacaktır. Dördüncü olarak bu belgeler, Kur'ân'ın vahy eseri olduğunu ispatlayacaktır. Son olarak bu işin teminatı ve kefilisi de her şeyi hakkıyla gören Yüce Allah'tır⁶⁰.

Yapılacak bir savaşta Bizanslılar'ın İranlılar'a galip geleceği⁶¹, Bedir Savaşı'nda düşman ordusunun yenilgiye uğratılacağı⁶², müslümanların Mescid-i Harâm'a güvenle girecekleri⁶³, insanların kitleler halinde İslâm'ı benimseyecekleri⁶⁴, İslâm dininin diğer bütün dinlere üstün geleceği⁶⁵, müslümanların muzaffer olup Mekke'yi fethedeceği⁶⁶, Kur'ân'ı muâraza yapılamayacağı⁶⁷ Kur'ân metninin muhâfaza edileceği⁶⁸, müslümanlar arasında tefrika çıkacağı⁶⁹, Firavun'un cesedinin muhâfaza edilip gelecek nesillere ibret olarak bırakılacağı⁷⁰ gibi birçok hâdisenin önceden bildirmesi ise Kur'ân'ın istikbâl âit haberlerindendir. Hz. Peygamber'in, kendisi açısından gayb alanına giren bu tür haberleri vahye istinad etmeden, önceden haber vermesi imkânsızdır.

Keza yahûdiler hakkındaki şu haberler de bu cümledendir: **“Bununla beraber, Biz onların aralarına, kıyamete kadar sürüp gidecek bir kin ve nefret bıraktık. Her ne zaman onlar savaş çıkarmak için bir yangın tutuşturdularsa Allah onu söndürdü. Sırf fesat çıkarmak için dünyanın her tarafında koşup dururlar. Allah müfsitleri sevmez”** (el-Mâide 5/64), **“O vakit Rabbin, kıyamet gününe kadar onları kötü azaba uğratacak kimseler ortaya çıkaracağını bildirdi. Onları parça parça topluluklar halinde dünyanın her yerine dağıttık. Aralarında iyi kimseler de vardı, iyi olmayanlar da. Kötülüklerden dönüş yaparlar diye onları gâh nimetler, gâh musîbetlerle imtihan ettik”** (el-A'râf 7/167-168).

Su âyetlerde olduğu gibi kevnî ve tabîî kanunlar hakkındaki kesin beyânât da gaybî haberler cinsindendir:⁷¹ **“Onlardan hayatta bıraktığımız kimsenin ise, hilkatini tersyüz ederiz. Hâlâ akıllanmazlar mı?”** (Yâsîn 36/68), **“Nerede bulunursanız bulunun:**

Sağlam, yüksek kulelerde, hattâ effâke ser çeken gökteki yıldız burçlarında bile olsanız, ölüm mutlaka size yetişir” (en-Nisâ 4/78), **“...Halbuki bu dünya hayatında onların maişetlerini aralarında taksim eden, bir kısmının diğer kısmını çalıştırması için, kiminin derecesini kimine üstün kılan Biziz. Senin Rabbinin rahmeti ise, onların topladıkları bütün şeylerden daha hayırlıdır”** (ez-Zuhruf 43/32).

Zaman ve mekân kayıtlarından âzâde ve kesin bir üslûba sâhip olan bu hükümlerin, yarının ne getireceğini, ilmin neleri keşfedeceğini bilemeyen bir insan tarafından söylenmesi mümkün değildir.

Gayba dair i'câz ile yakından alâkalı olan bir yön de özellikle son iki asırda üzerinde önemle durulmaya başlanan Kur'ân'daki **bilimsel i'câzdır**. Esas maksadı insanı hidâyete erdirmek olan Kur'ân'ın çok sayıdaki âyetinde, bilhassa tevhid akidesine dikkat çekmek üzere tabiat ilimlerinin sahasına giren konularda verdiği özlü bilgilerin daha sonra modern ilim tarafından da keşfedilmesi, onun ayrı bir i'câz yönünü teşkil etmektedir. Bu mühim bir i'câz yönüdür fakat âyetler ile pozitif bilimin ulaştığı sonuçlar arasında irtibat kurarken Kur'ân'ın asıl hedefini hatırdan çıkararak zorlama te'villere gitmemek gerekir. Kur'ân'ın bir fen kitabı olmadığı, her şeyi en ince teferruatıyla çok iyi bilen Cenâb-ı Hakk'ın âyetlerini kesin olmayan nazariyelerle irtibatlandırmanın yanlış düşme ihtimalinin büyük olduğu unutulmamalıdır⁷². Kur'ân ile bu nazariyeler arasında bir uyumsuzluk varsa, Allah'ın bildirdiği bilgiler ve verdiği haberler doğrudur fakat bizim nazariyemiz doğruyu bulamamıştır. Çünkü Allah Teâlâ: **“Onun (Kur'ân'ın) haberlerinin doğru olduğunu bir müddet sonra mutlaka öğreneceksiniz”** (Sâd 38/88) buyurmaktadır.

Bir başka âyette de bilimsel araştırmalar yapan ve Allah'ın tabiatı ve sosyal hayatta koymuş olduğu değişmez kanunları keşfetmeye çalışan âlimlerin, bu araştırmalar neticesinde Kur'ân'ın vahiy mahsulü bir kitap olduğunu görecekları ifade edilir (Şebe' 34/6). Bir başka âyete göre⁷³ Kur'ân-ı Kerim gaybî haberleri ile ileride ortaya çıkacak bazı bilgilere işaret etmektedir. Münkirler ise Kur'ân'ın üslûbunu incelemenden ve geleceğe dâir verdiği haberlerin gerçekleşmesini beklemeden hemen körü körüne onu yalanlamaya kalkmışlardır⁷⁴.

Hâsılı Kur'ân gaybden verdiği haberler açısından da mucizedir. Çünkü onun haber verdiği şeyler doğru olarak tahakkuk etmektedir. Bu tür haberlerden bahseden başka kitaplar da bulunabilir ancak onların hiçbirisi Kur'ân'a yaklaşabilecek vasıf ve kıymette değildir. Tarihin şehâdetiyle sâbittir ki hiçbir kitaptaki gayb haberleri Kur'ân'dakiler kadar, objektif bir kesinlik derecesinde, doğrulanmamıştır.

3. Vahiy Hz. Peygamber'in Arzusuna Göre Gelmemiştir

Vahyin ilk başladığı aylarda vukû bulan fetret döneminde ve daha sonraki muhtelif hâdiseler sebebiyle Allâh Rasûlü vahyin gelmesini çok istemiştir. Lâkin Cebrâîl onun arzusuna göre hareket etmemiş, Allah Teâlâ ne zaman emrettiyse vahyi o zaman getirmiştir⁷⁵. Aynı şekilde, Hz. Peygamber, gerek müşriklerle olan çetin mücâdeleleri ve

tebliğ faaliyetleri sırasında, gerekse inatçı ehl-i kitabı İslâm'a daveti esnasında kalbini rahatlatmak için vahyin gelmesini isterdi. Ancak vahiy Allah'ın takdir ettiği vakitte ve miktarda nâzil olurdu. Peygamberimiz de bu durum karşısında sadece bir muhâtap, vakti ve zamanı İlâhî İrade tarafından belirlenmiş olan vahyin; dikkatli, uyanık, sorumlu ve sâdık bir telakkî edicisi mevkiinde kalmıştır. Ne istediği istikamette vahiy gelmiş ne de gelen vahyi tebliğ etmeme gibi bir hakkı söz konusu olmuştur. Allah Teâlâ: **"O, ğayb (vahiy)⁷⁶ konusunda hiç ketûm değildir"** (el-Tekvîr 81/24) âyetiyle onun bu husustaki hassasiyetini ortaya koymuştur.

İbn Abbâs'ın şu rivâyeti konumuzu anlatma açısından oldukça mühimdir: Rasûlullah (s.a.v) Hz. Cibril'e: *"Niçin yanıma daha fazla gelmiyorsun?"* diye sormuştu, bunun üzerine: **"Rabbinin emri olmadıkça biz inmeyiz. Önümüzde ve arkamızdaki bütün geçmiş ve gelecek şeyler ve bunların arasındakiler hep O'na aittir. Sen'in Rabbin unutkan değildir, hiçbir şeyi unutmaz"** (Meryem, 19/64) âyeti nâzil oldu⁷⁷.

Kureyş müşrikleri Nadr b. Hâris ve Ukbe b. Ebî Muayt'ı, Medine'de bulunan yahudi hahamlarına gönderdiler ve: *"Yahudi hahamlarına Muhammed'i sorun; onun vasıflarını onlara söyleyin ve söylediklerini nakledin. Onlar ilk kitapların sahibidir. Bizde olmayan peygamber haberleri onlarda vardır"* dediler...

Yahudi hahamları bu gelenlere şöyle akıl verdiler: *"Şimdi size söyleyeceğimiz üç şeyi ona sorun. Eğer onları bilirse o Allah tarafından gönderilmiş bir peygamberdir. Bilemezse o bir sahtekârdır ve kendi kendine uyduruyordur. Bu durumda ona istediğinizi yapabilirsiniz. Evvelâ O'na çok eski zamanlarda yaşamış olan gençleri (Ashâb-ı Kehf) sorun. Onların gerçekten garip, şaşırtıcı haberleri vardır. Sonra, çok dolaşan ve yeryüzünün doğularına, batılarına kadar giderek oraları fetheden adamı (Zülkarneyn) sorun? Bir de ona rûhu sorun?..."*

Kureyşliler Hz. Peygamber'e gelerek bunları sordular. Hz. Peygamber (s.a.v) de *"İnşaallah"* demeyi unutarak: *"Sorduklarınızın cevabını size yarın haber vereceğim"* buyurdu. Bunun üzerine Kureyşliler O'nun yanından ayrıldılar. Allah Rasûlü (s.a.v) 15 gün bekledi, fakat bu esnada Allah Teâlâ kendisine bu konularda vahy göndermedi, Cebrail de kendisine gelmedi. Nihâyet Mekkeliler: *"Muhammed bize yarın haber vereceğim diye vaadde bulundu. Bugün 15 gün oldu hâlâ sorduklarımızdan hiçbirisi hakkında bize bilgi vermedi"* demeye başladılar. Elbette vahyin gelmemesi, Hz. Peygamber'i çok üzdü, Mekkelilerin konuşmaları da ona ağır geldi. Sonunda Cibril geldi ve Allah Teâlâ'dan Kehf Sûresi'ni getirdi. Bu sûrede sordukları gençlerin ve o çok dolaşan adamın haberi ile müşriklerin söylediklerine üzüldüğü için ona bir itâb vardı. Bir de Cebrâil, **"Sana ruhtan soruyorlar. De ki: Ruh, Rabbin emrindendir ve size ilimden çok az bir şey verilmiştir"** (el-İsrâ 17/85) âyetini getirdi (Taberî, XV, 238-239).

Aynı şekilde Kible'nin Kudüs'ten Kâ'be cihetine döndürülmesi hususunda da vahiy Allah'ın istediği zaman inmiştir. Hz. Peygamber, kiblenin Kâ'be cihetine olmasını çok istiyordu, lâkin on altı⁷⁸ ya da on yedi ay gibi uzun bir süre bekledikten sonra kible, pek çok hikmete mebnî Kâ'be istikametine çevrildi⁷⁹.

İfk hadisesi esnasında da, bir aya yakın bir zaman büyük bir sıkıntı içinde beklenilmesine ve hâdiseyi aydınlatıcı bir beyâna şiddetle ihtiyaç duyulmasına rağmen, vahiy ancak İlahî meşîetin dilediği zamanda gelmiştir⁸⁰.

Kur'ân'daki itâb (azarlama) âyetlerini de bu meyanda düşünmek mümkündür⁸¹. Mesela Tahrim suresinin ilk âyeti ve nüzul sebebi bunlardandır (Buhârî, Talâk, 8; Müslim, Talâk, 20). Aynı şekilde Bedir Harbi sonrasında esir alınan müşriklere yapılan muâmele, Hz. Peygamber ve beraberinde bazı sahâbenin azarlanmasına sebep olmuştur⁸². Abese sûresinin baş tarafındaki itab âyetleri de konumuz açısından çarpıcı bir misaldir. Âmâ olan Abdullâh b. Ümm-i Mektûm bir gün Peygamberimiz'in yanına gelmiş ve; "Ey Allâh'ın Rasûlü beni irşâd et" diye talepte bulunmuştu. O sıra Rasûlullâh (s.a.v) müşriklerin ileri gelenlerinden biri ile ilgileniyor, ona İslâm'ı anlatıyordu. Bu sebeple İbn Ümm-i Mektûm'a cevap veremedi. Israr ettiği halde Efendimiz onun talebini tehir ederek, müşriğe dönüyor ve; "Söylediklerinde bir beis görüyor musun?" diyerek iknâ etmeye çalışıyor, müşrik de bir beis görmediğini söylüyordu. İşte bu hâdisi üzerine Âbese sûresindeki itâb âyetleri nâzil oldu (Tirmizî, Tefsir, 80/3331; Muvatta, Kur'ân, 8).

Ahzab sûresinin 37-39. âyetleri de bu mevzûda ele alınabilir. Hz. Âişe; "Eğer Allâh Rasûlü kendisine inen vahiyden bir şey gizleseydi şu âyeti gizlerdi." diyerek Ahzâb sûresindeki Efendimiz'in Hz. Zeyneb'le evlenmesini konu alan ve itâb ihtivâ eden otuz yedinci âyeti zikretmiştir (Tirmizî, Tefsir, 33/9).

Yine Âişe (r.anhâ) şöyle demiştir: "Kim Rasûlullâh'ın Allâh'ın kitâbından bir şeyi gizlediği zannına kapılırsa Allâh'a en büyük iftirâyı atmış olur. Çünkü Allâh Teâlâ şöyle buyurmaktadır: «Ey Rasûl! Rabbinden sana inen vahiyleri tebliğ et. Eğer bunu yapmazsan Rabbinin elçiliğini yerine getirmiş olmazsın! Allâh seni insanlardan koruyacaktır. Emin ol ki Allâh, kâfirleri murâdlarına erdirmeyecektir!»" (el-Mâide 5/67) (Müslim, İmân, 287).

Burada şuna da temas etmek gerekir: İtab vâki olan durumlar dikkatle incelendiğinde, Hz. Peygamber'in, mübah olan iki durumdan muhâtaplarının hidâyetine, insanlara merhamete ve düşmanların kalplerini kazanmaya en müsait; kabalıktan, katılıktan ve dine şüphe getirmekten en uzak olanı tercih ettiği görülür. Bu tercihleri neticesinde itâba mâruz kaldığı durumlarda, açık bir emir olmadığı için isâbet edememiş bir müctehid veya evlâ olanı terk eden bir kimse mevkiindedir. Dolayısıyla mâzurdur ve ictihadının karşılığında sevabını alır⁸³.

Yukarıdaki rivâyetlerden anlaşıldığı üzere vahiy tamâmen Allâh'ın irâdesiyle inmiş, çok defâ Hz. Peygamber'in arzu ettiği zaman ve muhtevâda gelmemiştir. Bazen de Allâh Rasûlü'nü azarlayıcı ve îkâz edici mâhiyette gelmiştir. Peygamber Efendimiz de kendisine gelen vahiyden bir tek harf bile gizlemeden olduğu gibi insanlığa nakletmiştir. İşte bu durum, Kur'ân'ın ilâhî menşe'li olduğunu ve beşerin ortaya koyduğu eserlere benzemediğini göstermektedir. Çünkü insanların eserlerinde kendileri ile alâkalı bu tür hitâb ve itâbları bulmak mümkün değildir.

4. Teşrî'î İ'câz

Kur'ân-ı Kerim'de, hukukçuların müstağnî kalması mümkün olmayan köklü bir kanun koyma metodu ile birlikte insanların maslahatı için zarurî ve mühim hükümler mevcuttur. Kur'ân'ın bu hususiyeti asırların geçmesiyle birlikte kuvvetlenerek devam etmektedir. Bu onun teşrî'î itibâriyle olan i'câzıdır. Teşrî'î i'câz, beşerî kanunların aksine, Kur'ân'ın ihtivâ ettiği ahkâmın zamanın ilerlemesine rağmen her devrin ihtiyaçlarına uygun olmasında, insaf ehli tarafından tenkid edilecek hiçbir yerinin olmamasında, diğer kanunlar tarafından halli çok zor olan meseleleri kolayca çözmesinde⁸⁴ ve bu muhteşem nizâmı diğerlerine nazaran çok kısa bir sürede zirveye ulaştırmış olmasında tecellî eder.

Toplumların hayatında kanun ilk başta tam mânâsıyla tekâmül etmez. Hiçbir cemiyet ilk önce mütekâmil bir kanunî yapı tesis edip daha sonra yükselerek medeniyet seviyesine çıkmaz. Kültür ve medeniyet seviyesi yavaş yavaş yükseldikçe toplumun kanunî yapısı da oturmaya ve gelişmeye başlar. Sosyoloji âlimleri ve hukukçular bu konuda ittifâk hâlinde idirler. Ancak Arap yarımadasında durum bu ittifakın aksine olmuştur. İlim, medeniyet ve kültürden nasipleri olmayan ümmî bir kavim arasından birden bire mütekâmil bir kanun zuhûr etmiş; medenî hukûku, ahvâl-i şahsiyeyi, devletler arası hukûku, harp ve barış ahkâmını... en güzel ve en sağlam şekilde ortaya koymuştur⁸⁵. Tarihin şehâdetiyle sabittir ki hiçbir teşrîî hüküm ve açıklamalar, Kur'ân'dakiler kadar tesirli, geçerli, gündemde ve insanlık için hayırlarla dolu olamamıştır. Bu hususta inceleme yapan müsteşrikler, böyle mucizevî bir durumu izâh edebilmek için muhtelif yollara başvurmuşlar, Roma hukukundan iktibas edildiğini iddia etmişler, sonra böyle bir faraziye ile o zamanki Arap yarımadasının durumu arasında hiçbir alâkanın olmadığını görünce yahudi şeriatinden alındığını söylemişler, bunu da inandırıcı bulmayınca "Hammurâbî kanunlarından muktebes olabilir" demişlerdir. Bütün bunlar hakikati kabul etmekten kaçmanın tezâhürleridir⁸⁶.

Hakikat şudur ki Kur'ân, o tarihe kadar hiç bir dinin, hiç bir medenî teşekkülün ortaya koyamadığı adâlet ve medeniyet esaslarını tebliğ etmiştir. En bedevî ve ibtidâî bir muhitte İslâm gibi yüksek bir medeniyetin ilk olarak ve kısa sürede ortaya konulması hiç şüphesiz bir mucizedir. Diğer taraftan bu medeniyetin tahsil görmemiş ve okuma yazma bilmeyen bir ümmî tarafından ortaya konulması ise daha büyük bir mucizedir. Kâsımî, Kur'ân'ın bu mucizevî yönünü ifâde sadedinde şöyle demektedir: "Allah Teâlâ, Arap ümmetini tedricî olarak yirmi üç senede terbiye edip yetiştirmiştir. Bu seviyede bir gelişme normal şartlarda diğer toplumlar için ictimâî âmiller vâsıtasıyla ancak birkaç asırda tamamlanabilir..."⁸⁷.

Mustafa Öztürk de, Kur'ân'ın i'câzının daha ziyâde, ümmî peygamberin dilinden şifâhî olarak tebliğ ve tebyin edilen bir mesajın yirmi üç sene gibi kısa bir zaman dilimi içerisinde, gerek şahsî gerekse ictimâî sahada gerçekleştirmiş olduğu tevhid merkezli fevkalâde dönüşümde aranması gerektiğini söyleyerek⁸⁸ aynı noktaya işaret etmektedir.

Dipnotlar:

- * Araştırmacı Yazar.. T. C. Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Tefsir Anabilim Dalı Doktora Öğrencisi
- 1 el-Mülk 67/9.
 - 2 el-Mü'minün 23/38; el-Müddessir 74/24-25.
 - 3 Yûnus 10/2; el-Hicr 15/6; el-İsrâ 17/47; el-Furkân 25/8; es-Sâffât 37/36; Sâd 38/4; ed-Duhân 44/14; el-Tûr 52/29-30; el-Kalem 68/51.
 - 4 el-Hâkka 69/41-42; et-Tekvîr 81/25; eş-Şuarâ 26/210-211.
 - 5 el-Bakara 2/97; eş-Şuarâ 26/193-194; Tâhâ 20/4; eş-Şuarâ 26/192; es-Secde 32/2; el-Vâkıa 56/80.
 - 6 el-Enbiyâ 21/5; Yıldırım, Suat, "Kur'an" mad., DİA, Ankara. 2002. XXVI, 393.
 - 7 Buhârî, İ'tisam, I; Fedâilü'l-Kur'an, I; Müslim, İman, 279.
 - 8 İbn Manzûr, Muhammed b. Mükerrrem, Lisânü'l-Arab, Beyrut ts. V, 369; Hımsî, Naîm, Fikratü'l-i'câzî'l-Kur'an, Beyrut 1980, s. 7.
 - 9 el-Büfî, Muhammed Said Ramazan, Min Ravâi'l-Kur'an, Beyrut 1416/1996, s. 125.
 - 10 Sâbûnî, Nureddin, Mâturîdiye Akaidi, trc. Bekir Topaloğlu, Dimeşk 1979, s. 46, tercüme kısmında s. 111; Hâlidî, Salâh, el-Beyân fî i'câzî'l-Kur'an, Amman 1991, s. 23.
 - 11 Yavuz, Yusuf Şevki, "i'câzî'l-Kur'an" mad., DİA, İstanbul 2000, XXI, 403.
 - 12 Miras. Kâmil, Tecrid-i Sârih Tercemesi, Ankara 1981. IX. 283.
 - 13 Buhârî, Menâkıb, 27; Menâkıbu'l-Ensâr, 38; Tefsîru Sûre 54, 1; Müslim, Munafikîn, 43, 47, 48; Ahmed b. Hanbel, el-Müsned, I, 377, 413.
 - 14 Buhârî, Megazi, 29; Menakıb, 25; El'ime, 6; Müslim, Eşribe, 141. 142; Tirmizî, Menakıb, 6; el-Muvatta', Sıfatü'n-Nebi, 19.
 - 15 Buhârî, Menakıb, 25; Şurû't, 15; Cihad, 132; Müslim, Fezail, 6; Tirmizî, Menakıb, 6.
 - 16 Müslim, Cihad, 81.
 - 17 Buhârî, Menakıb, 25; Tirmizî, Cum'a, 10; Menakıb, 6; Nesâî, Cum'a, 17; İbn Mace, İkame, 199; Darîmî, Mukaddime, 6; Salat, 202; Ahmed b. Hanbel, el-Müsned, I, 249, 267, 315. 363.
 - 18 Yıldırım, Suat, "Kur'an" mad., DİA, Ankara. 2002. XXVI, 394.
 - 19 Kutub, Seyyid, et-Tasvîrü'l-fennî fî'l-Kur'an. Kâhire 1992, s. 11.
 - 20 Bu meşhur rivâyet için bkz. Hâkim, Müstedrek, II, 506-507/3872; Suyutî, el-İtkân, IV, 5; Ebu's-Suûd, IX, 57; Cürcanî, Delâil, s. 291; Kadı İyâz, Şifâ, I, 229; Draz, en-Nebe', s. 93; İbn Âşûr, I, 106-107.
 - 21 Tirmizî, Fedâilü'l-Kur'an, 14; Dârimî, Fedâilü'l-Kur'an, 1.
 - 22 Râfî, Mustafa Sâdık, i'câzî'l-Kur'an. Beyrut 2003. s. 185.
 - 23 Bu saffhaların sıralanışı hakkında ileri sürülen farklı görüşler için bkz. Zerkeşî, el-Burhân fî ulûmü'l-Kur'an, (thk. Muhammed Ebû'l-Faûl İbrahim), 1980, II, 91; Suyûtî, el-İtkân, IV, 4; Hâlidî, el-Beyân, s. 67-70.
 - 24 el-İsrâ 17/88. Ayrıca bkz. el-Kasas 28/49; et-Tûr 52/34.
 - 25 Draz, en-Nebe', s. 84.
 - 26 Râfî'i, i'câz, s. 142.
 - 27 Sâbûnî, Mâturîdiye Akaidi, s. 47, tercüme kısmında s. 113.
 - 28 Zerkeşî, el-Burhân, II, 91, 110.
 - 29 Nursî, Bediuzzaman Saîd, İşârâtü'l-i'câz, trc: Abdülmecid Nursî, İstanbul 1986, s. 149-150.
 - 30 el-Müddessir 74/24.
 - 31 el-Kamer 54/2.
 - 32 el-Furkan 25/4.
 - 33 el-En'am 6/25; el-Enfâl 8/31, vb.)
 - 34 Rummânî, en-Nüket fî icâzî'l-Kur'an, s. 75, 109 vd.
 - 35 Hattâbî, Beyânü i'câzî'l-Kur'an. s. 24, 64. Suyutî, el-İtkân, IV, 14-16.

- 36 Bâkılânî, Ebû Bekir Muhammed, İ'câzü'l-Kur'an, Beyrut 1988. s. 50-68.
- 37 Cürcanî, Delâil. s. 17 vd.
- 38 Suyûtî, Mu'tereku'l-akrân fi i'câzi'l-Kur'an, I, 3.
- 39 Kurtubî, el-Câmi li-Ahkâmî'l-Kur'an, I, 73-75.
- 40 er-Râfiî, İ'câzü'l-Kur'an, s. 131 vd.
- 41 M. Abduh-M. R. Rızâ, Tefsiru'l-menâr, I, 198. Âlimlerin i'câz hakkındaki görüşlerini daha geniş bir şekilde görmek için bkz. Suyûtî, el-İtkân, IV, 7-20; Abbâs, Fadî Hasan, İ'câzü'l-Kur'ânî'l-Kerîm, Ammân 1991. s. 37-160; Karaçam, Sonsuz Mücize Kur'an, s. 144-145, 383-386; Nasrullâh Hacımüftüoğlu, Kur'an'ın Belâğatı ve İ'câzi Üzerine, s. 109, 150-163; Mehmet Kileci, Kur'an Mucizesi, İstanbul 1997, s. 127-130.
- 42 Yıldırım, K. İlimlerine Giriş, s. 174.
- 43 Bu hususta bkz. es-Sâmîrrâfî, Fâdîl Sâlih, Lemesâtün beyâniyye fî nusûsin mine't-Tenzil, Amman 2003, s. 5, 8; Kılıç, Kur'an: Dildeki Sonsuz Mucize, s. 222.
- 44 Şâubî, el-Muvâfakât, Dâru'l-İlkr. 1975. III, 376-377.
- 45 İbrâhîm 14/4.
- 46 en-Nahl 16/103; cş-Şuarâ 26/195.
- 47 Yıldırım, "Kur'an" mad., DİA, XXVI, 394.
- 48 en-Nûket fi i'câzi'l-Kur'an, s. 69-70.
- 49 Yıldırım, Suat. K. İlimlerine Giriş, s. 173-174.
- 50 Suyûtî, IV, 10-11 ; Yıldırım. Suat, "Kur'an" mad., DİA, Ankara. 2002. XXVI, 395.
- 51 el-Bûfî, Ravâi', s. 135-136.
- 52 el-Bûfî, Ravâi', s. 136-137. Ayrıca bkz. Taşköprülüzade Ahmed Efendi, Mevzuâtü'l-Ulûm, sad: Mümin Çevik, İstanbul 1975. II, 849.
- 53 Bûfî, Ravâi', s. 142. Bûfî, üzerinde durduğumuz "mütteke'en" kelimesinin, kalıbını ve iştikaklarını Kur'an'ın ortaya koyduğu, bundan sonra Arapların kullanmaya başladığı pek çok kelimeden biri olduğunu söyler (Aynı yer). Râfiî de Kur'an'ın bazı lügavî vecihler ortaya koyduğunu, bunların daha sonra insanların dilinde ve kaleminde bir metod hâline geldiğini, dolayısıyla Kur'an'ın Arap dili üzerinde büyük bir tesire sâhip olduğunu söyler (İ'câzü'l-Kur'an, s. 64). Kur'an'ın kelimeleri kendine mahsus bir yapıda kullanması hakkında bkz: Samîrrâfî, et-Ta'biru'l-Kur'anî, s. 16 vd. Aynı müellifin bu hususlarda Belâğatü'l-kelîmeti fî't-ta'birî'l-Kur'anî, Ammân 2001 ismiyle bir kitabı daha bulunmaktadır.
- 54 Samîrrâfî, Fâdîl Sâlih, "Lemesâtün fenniyye fî nusûsin mine't-Tenzil", Buhûsü'l-mü'temerî'l-evvel li-i'câzi'l-Kur'anî, Bağdat, 21-26 Ramazan 1410, s. 519-521, 526-527. Müellif daha sonra bu tebliğini "Lemesâtün beyâniyye..." ismiyle kitaplaştırmıştır. (Üçüncü baskı Amman 2003) Buraya aldığımız misal kitabın 193-197 sayfaları arasındadır.
- 55 Râfiî, İ'câzü'l-Kur'an, s. 190-192.
- 56 Misaller için bkz. Abbâs, İ'câz, s. 165, 193-206; Hâlidî, el-Beyân, s. 151-153.
- 57 Hâlidî, el-Beyân, s. 234; Yavuz, "İ'câzü'l-Kur'an", DİA, XXI, 495.
- 58 Al-i İmrân 3/44.
- 59 Yusuf 12/102.
- 60 Yıldırım, Suat. Kur'an-ı Kerim ve Fennî Keşifler, Ankara, 1990, s. 11; Çelik, Ömer. Kur'an Âyetlerinin Bilimsel ve Teknolojik Gelişmelerle İlişkisi, İstanbul 2001, s. 47.
- 61 er-Rûm 30/2-5.
- 62 el-Kamer 54/45.
- 63 el-Feth 48/27.
- 64 en-Nasr 110/2.
- 65 et-Tevbe9/33; el-Feth 48/28; es-Saf 61/9.
- 66 el-Feth 48/16, 27.
- 67 el-Bakara 2/23-24.
- 68 el-Hicr, 10.
- 69 el-En'am 6/65.

- 70 Yunus 10/92.
71 Bûtî. Ravâi', s. 152.
72 Yıldırım, "Kur'an" mad., DİA, XXVI, 397.
73 Yûnus 10/39.
74 Âlûsî, Rûhu'l-me'ânî, XI, 119-120. (Yûnus 10/39 tefsirinde): Çelik, Kur'an Âyetlerinin Bilimsel ve Teknolojik Gelişmelerle İlişkisi, s. 48.
75 Peygamber Efendimiz sadece sıkıntılı zamanlarında değil her zaman vahyin inmesiyle çok sevinir, Cenab-ı Hak'la bir bağlantısı olduğu için mesrûr olurdu. (Buhârî, Tefsir, 19/2; Tirmizî, Tefsir, 19/3157; Zerkânî, Menâhil, I, 53) Hatta ashab-ı kiram da vahyin gelmesi ile büyük bir sevinç duyarlardı. (Müslim, Fedâilü's-sahâbe, 103)
76 Ebu's-Suûd, IX, 119.
77 Buhârî, Tefsir, 19/2; Bed'ü'l-Halk 6; Tevhid 28; Tirmizî, Tefsir, 19/3157. Ayrıca bkz. Kurtubî, XI, 128, 129.
78 Ebu's-Suûd, I, 174.
79 el-Bakara 2/144. Buhârî, İman, 30; Tefsir, 2/12, 18; Salât, 31; Müslim, Mesâcid, 11; Nesâî, Kible, I, Salât, 22; İbn-i Sa'd, I, 241-242.
80 en-Nûr 24/11-21; Buhârî, Şehâdât, 15, 30; Hibe 15; Cihad 64; Megâzi 11, 34; Tefsir, 12/3: 24/6, 11; Eyman 18; İ'tisan 28; Tevhid 35, 52; Müslim, Tevbe 56/2770.
81 Bu hususta tafsilat için bkz. Matrafi, Uveyyid bin Ayyâd, Âyâtü'l-itâbi'l-Mustafâ (s.a.v) fi dav'i'l-ismeti ve'l-ictihâd, Mekke-i Mükerrema 2005, Demircişik, Ömer Faruk, İtib Âyetleri Işığında Hazreti Peygamber'in Dindeki Yeri ve İsmeti, İstanbul, 2003, (Marmara Üni. Sos. Bil. Ens. Basılmamış yüksek lisans tezi)
82 Bkz. el-Enfal 8/67-68; Müslim, Cihâd, 58; Ebu Davud, Cihâd, 120/2690; Tirmizî, Siyer, 18/1567; Tefsir, 8/3084; Ahmed, I, 30-31, 247, 383-384; Vâkıdî, I, 107; İbn-i Sa'd, II, 22; Ebu's-Suûd, İrşâd, IV, 36; Yıldırım, Kur'an-ı Hakîm ve Açıklamalı Mealî, s. 184.
83 Yıldırım, K. İlmlerine Giriş, s. 223.
84 Zeyn, Mahmud Ahmed, el-Kur'ânü l'câzün teşrî'iyyün müteceddid, Dubai 2004, s. 30.
85 İslâm dininin zuhûru üzerinden asırlar geçip onun ışığı her tarafa yayıldıktan sonra, dünya üzerinde bir uyanış devri başlamış ve adâlet, medeniyet gibi hisler harekete geçerek yükseliş kaydetmiştir. Kur'an'ın adâlet ve hürriyet prensiplerini gören La Fayette (v. 1834) hayretler içinde kalarak: "Ey şanlı Arap, aşkolsun sana! Adâletin tâ kendisini bulmuşsun!" diye haykırmıştır (Miras, Tecrid-i Sarîh Tercemesi, IX, 289).

86 Bûtî, Sa'id Ramazân, Min Revâi'i'l-Kur'an, s. 153-155.

87 Kâsimî, Muhammed Cemâlüddîn, Mehâsinü't-Te'vîl, Kâhire ts. II, 219.

88 Öztürk, Mustafa, Kur'an Dili ve Retoriği, Ankara 2002, s. 172, 175.

SEÇME BİBLİYOGRAFYA

- Abbâs, Fadl Hasan, l'câzû'l-Kur'ânî'l-Kerîm, Ammân 1991.
Âlûsî, Şihabüddin Seyyid Mahmûd, Rûhu'l-me'ânî fi tefsiri'l-Kur'ânî'l-'azîm, I-XXX, Beyrut, ts.
Bâkîllânî, Ebû Bekir Muhammed, l'câzû'l-Kur'an, Beyrut 1988.
Bûtî, Muhammed Said Ramazan, Min Ravâi'i'l-Kur'an, Beyrut 1416/1996.
Cürcânî, Abdülkâhîr, Detâilü'l-i'câz, Beyrut 1997.
Çelik, Ömer, Kur'an Âyetlerinin Bilimsel ve Teknolojik Gelişmelerle İlişkisi, İstanbul 2001.
Draz, Muhammed Abdullah, en-Nebeû'l-Azîm, Dâru'l-kalem, ts.
Ebu's-Suûd, Muhammed b. Muhammed, İrşâdü'l-'akli's-selîm, I-IX, Beyrut, ts.
Hâkim en-Neysabûrî, el-Müstedrek ale's-Sahîhayn, Beyrut 1990.
Hâlidî, Salâh, el-Beyân fî l'câzi'l-Kur'an, Amman 1991.
Hattâbî, Hamd b. Muhammed, Beyânü l'câzi'l-Kur'ânî, (Selâsü resâil fî l'câzi'l-Kur'an içinde, nşr. Muhammed Halefullah - Muhammed Zağlûl Sellâm), Kahire, ts. (Dâru'l-maârif), s. 19-65.
Hımsî, Naîm, Fikratü l'câzi'l-Kur'an, Beyrut 1980.
İbn Manzûr, Muhammed b. Mükerrrem, Lisânü'l-Arab, Beyrut ts.
Mehmet Kileci, Kur'an Mucizesi, İstanbul 1997.

- Kutub, Seyyid, et-Tasvirü'l-fennî fi'l-Kur'an. Kâhire 1992.
- Miras, Kâmil, Tecrid-i Sârih Tercemesi, Ankara 1981.
- Nursî, Bediuzzaman Saîd, İşârâtü'l-i-câz, trc: Abdülmecid Nursî, İstanbul 1986.
- Râfiî, Mustafa Sâdık, İ-câzü'l-Kur'an, Beyrut 2003.
- Rummânî, en-Nüket fi i-câzi'l-Kur'an (Selâsü resâil fi i-câzi'l-Kur'an içinde, nşr. Muhammed Halefullah - Muhammed Zaghlûl Sellâm), Kahire, ts. (Dâru'l-maârif), s. 69-104.
- Sâbûnî, Nureddin, Mâturîdiye Akâidi, trc. Bekir Topaloğlu, Dîmeşk 1979.
- es-Sâmirrâî, Fâdıl Sâlih, Lemesâtün beyâniyye fi nusûsin mine't-Tenzil, Amman 2003.
- _____, Belâgatü'l-kelîmeti fi't-ta'bîri'l-Kur'ânî, Ammân 2001.
- Suyûtî, Celâleddin Abdurrahman, el-İtkân fi ulûmi'l-Kur'an, (thk. Muhammed Ebü'l-Fadl İbrahim), yy. 1327.
- _____, Mu'terekü'l-akrân fi i-câzi'l-Kur'an (nşr. Ali Muhammed el-Becâvî), I-III, yy., 1973.
- Şâtîbî, Ebu İshak İbrahim b. Musa b. Muhammed el-Cirnatî, el-Muvâfakât fi usulî'ş-şeria, I-IV, şrh. Abdullah Draz, Dâru'l-fikr, 1975.
- Taşköprülüzade Ahmed Efendî, Mevzuâtü'l-Ulûnı, sad: Mümin Çevik, İstanbul 1975.
- Yavuz, Yusuf Şevki, "İ-câzü'l-Kur'an" mad., DİA, İstanbul 2000. XXI. 403.
- Yıldırım, Suat, "Kur'an" mad., DİA. Ankara, 2002. XXVI, 393.
- _____, Kur'an. İlimlerine Giriş. İstanbul 1983.
- _____, Kur'an-ı Kerim ve Fennî Keşifler, Ankara, 1990.
- Zerkânî, Muhammed Abdülazim, Menâhilü'l-'irfân, I-II, İsa el-Bâbî Matbaası.
- Zerkeşî, Muhammed b. Abdullah, el-Burhân fi ulûmi'l-Kur'an, (thk. Muhammed Ebü'l-Fadl İbrahim), I-IV. 1980, Dâru'l-fikr.
- Zeyn, Mahmud Ahmed, el-Kur'ânü İ-câzün teşrî'iyyün müteceddid, Dubai 2004.